

What is the proper Shiur of a Keziyas Torah thoughts on Pesach from Dovid Lichtenstein

Show# 165 | March 28th 2018

פרשת בא פרק יב פסוק מח

וכי יגור אתך גר ועשה פסח וגו'. ופרש"י ועשה פסח - יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד, תלמוד לומר והיה כאזרח הארץ, מה אזרח בארבעה עשר אף גר בארבעה עשר:

גבורות ה' פרק נא

אמנם פי' הדבר כי המצה נקרא לחם עוני הפך מצה עשירה, שכאשר יש בה שמן ודבש נקראת עשירה כי הדבר הזה מעשיר הלחם, וזה כי העני שאין לו אלא עצמו ואין לו ממון רק עצמו וגופו, והמצה גם כן כאשר אין בה רק עצם העיסה שעצמות העיסה הוא המים והקמח וזהו עצמות עיסה ובזה הוי לחם עוני, ואם יש בו שאור או חמץ טעם השאור והחמץ הוא נוסף על עצם העיסה, וזה הוא יותר עשיר מן מצה עשירה כי מצה עשירה בשביל שיש בה משקה זה עשירות שלה, ואמנם עיסה שיש בה שאור או חמץ יצאה יותר מענין מצה שיש בגוף העיסה חמץ ולכך המצה היא לחם עוני.

שמות רבה פרשת בא פרשה טו אות ג

ד"א החדש הזה לכם הה"ד (זכריה ד) אלה שני בני היצהר העומדים על אדון כל הארץ, א"ר לוי מלמד שהיה הקדוש ברוך הוא חוזר ומבקש באיזה דבר לגאול את ישראל ולא היה מוצא וכו'.

רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק א הלכה ג

והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה', עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות, ומעולם לא עבד שבט לוי עבודת כוכבים, וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן, ומאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלו, כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירן במצות והודיעם דרך עבודתו ומה יהיה משפט עבודת כוכבים וכל הטועים אחריה.

חידושי הרמב"ן מסכת קידושין דף לג עמוד ב

הוי יודע דהאי תנא הכי תני איזוהי מצות עשה שהזמן גרמא כגון סוכה ואיזוהי מצות עשה שלא הזמן גרמא כגון מזוזה, ותנא ושייר, במצות עשה שהזמן גרמא שייר תפילין דכתיב בהדיא דפטורות וא"נ סבר אין הזמן גרמא שייר ראייה, ובמצות עשה שאין הזמן גרמא שייר טובא מורא וכבוד בכורים וחלה כסוי הדם ראשית הגז מתנות ספירת העומר פריקה טעינה פדיון פטר חמור ורוב המצוות כן, אלא לא בא לפרש ולמנות את כולם שאלו בא לפרטן בפרט הוה ליה למיתני אלו הן מצות עשה וכו', מדקתני איזוהי ש"מ כגון קתני, וכן בירושלמי ברישא וסיפא, ויש מי שטעה בזה, ולכן כתבתי.

דברי יחזקאל - סימן מה אות ד

איברא דנראה להביא ראייה לדעת התור"ד ממ"ש הרמב"ן לקמן (דף ל"ד) דהך תנא דקחשיב מ"ע שאין הז"ג שייר טובא מורא וכבוד בכורים חלה כסוי הדם ראשית הגז מתנות ספירת העומר וכו' עכ"ל, ודבריו לכאורה תמוהין דהרי ספירת העומר הו"ל מ"ע שהז"ג וכמ"ש הרמב"ם (בפ"ז מתו"מ הלכ"ד) וכו"כ החינוך (מצוה ש"ו). ולפמ"ש י"ל דס"ל להרמב"ן דהא דמונין מיום ט"ז בניסן אינו מצד עצם הזמן שהוא המחייב במצוה דספירת העומר כמו ט"ו בניסן דמחייב במצוה, אלא משום דכתיב בקרא וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר וגו' ואלו היה זמן הבאת העומר ביום אחר ג"כ היו מחייבין בספירה נמצא דמה שספירת העומר יש לה זמן קבוע אינו אלא מצד ההכרח ולא מצד זמנו בעצמותו ובכה"ג לא חשיב זמ"ג. ודמי למצות מילה דאב אע"פ דאינה בלילה מ"מ כיון דאין הזמן בעצמות מצוה האב אלא במילת הבן ל"ח זמ"ג:

מגן אברהם ריש סימן תכו

נשים פטורות. דמ"ע שהז"ג הוא ואף על גב דהם מקיימות כל מ"ע כגון סוכה מ"מ מצוה זו אין מקיימים מפני שהם גרמו פגם הלבנה (של"ה).

ספר אבודרהם סדר ההגדה ופירושה

יש שואלין מפני מה אין מברכין בא"י אקב"ו לשתות ארבעה כוסות כמו שמברכין על המרור שהוא מדבריהם בזמן הזה. וי"ל היאך יברך לשתות ד' כוסות והרי יש כוסות של קידוש שהוא מצווה בו ועומד. ואם תאמר יברך לשתות שלשה כוסות והלא מחוייב הוא בארבעה הלכך לא אפשר. ועוד טעם אחר מפני שאין מברכין אלא על מצוה הנעשית בבת אחת בלא הפסק אבל ארבע כוסות שעושה מצוה על כל אחד ואחד מהם ואם שתאן בבת אחת לא יצא אין מברכין.

אורחות חיים חלק א סדר ליל הפסח

על כל כוס וכוס מד' כוסות הללו מברך ברכה בפני עצמו אבל אין מברכין לשתות ד' כוסות ואע"פ שיש להן סמך מן התורה לפי שהן מופסקין.

אורחות חיים חלק א הלכות ספירת העומר אות ה

ומי ששכח ולא ספר לילה ראשונה כתב ר' יהודאי גאון ז"ל שאינו סופר עוד בשאר לילות ואם נזכר ביום סופר בו ביום וכ"כ ר' עמרם דהיכא דאשתלי ולא מנה ליליא קדמאה תו לא מני בשאר לילותא משום דבעי תמימות וליכא.

משנה ברורה סימן תרצב ס"ק א

ושהיינו - ונכון לכיין בברכת שהיינו גם על משלוח מנות וסעודת פורים שהם ג"כ מצות ויודיע זה להש"ץ המברך דבעי כונת שומע ומשמיע.

רש"י מסכת סוכה דף מב עמוד ב- דף מג עמוד א

ללמוד - נענועו או ברכתו. ויעבירו ארבע אמות ברשות הרבים - הוא הדין דמצי למימר: ויוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, אלא שברוב מקומות ועינים אמרינן יש לחוש להעברת ארבע אמות, ואין לחוש להוצאה, כגון אם היה מונח בכרמלית או בקרפף או בגינה, דאין כאן איסור הוצאה דאורייתא, ויש כאן איסור העברה ברשות הרבים, או הגביהו על מנת ליטלו ולא להוציאו, ונמלך להוציאו - פטור משום הוצאה אם לא עמד לפוש בינתים, כדאמרינן במסכת שבת (ה, ב).

העמק שאלה פרשת ויקהל שאילתא 10 אות כא

צ"ג. כא) וחייבין לקרות סגילה בלי"ה ולשנותה ביום כו'. כבר נשכח למיל, ואמת שכן דרכו של רבינו כ"פ, אבל יש מקום לפרש שסזר ושכח משכח זו צעזיל דסמיך לוי ואסור לקרא כמגילת צעצת גזירכ שמא יסלנו צידו כו', וגזירכ זו אינך אלף משום קריאת כמגילת דיוס, דכל מלות כלילכ לא גזרו כמו שלא גזרו על מלכ ומרור כאשר גזרו על לולב ושופר, אלף משום דכלילכ אין דרך ללאת כ"כ, וכן צמשי"כ כמגילת סי' הרלי"צ סק"ו דבסל צא

Too see the Kli Chemdah [click here](#)

שו"ת אבן ישראל ח"ט סי' סג

בסי' תל"ב סעיף ב' אות ח' במ"ב וכו' וז"ל והנה
מדינא יכול לסמוך בבדיקה אפילו על גשים
ועבדים ולא על שפחה נכרית שלנו "וקטנים".
וזה ל"ע הא כיון דקטנים לאו בני שליחות נינהו, הרי
יחסר לו מנזח צדיקה.

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף לה עמוד א

אמר רבי אסי: אתרוג של מעשר שני, לדברי רבי מאיר - אין אדם יוצא בו ידי חובתו ביום טוב, לדברי חכמים -
אדם יוצא בו ידי חובתו ביום טוב. מצה של מעשר שני, לדברי רבי מאיר - אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח,
לדברי חכמים - אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. עיסה של מעשר שני, לדברי רבי מאיר - פטורה מן החלה,
לדברי חכמים - חייבת בחלה. מתקיף לה רב פפא: בשלמא עיסה - כתיב ראשית ערסתכם, אתרוג נמי - כתיב
לכם משלכם. אלא מצה, מי כתיב מצתכם? - אמר רבה בר שמואל, ואיתימא רב יימר בר שלמיא: אתיא לחם
לחם, כתיב הכא לחם עני וכתוב התם והיה באכלכם מלחם הארץ, מה להלן משלכם ולא משל מעשר - אף כאן
משלכם ולא משל מעשר.

משנה ברורה סימן תעב ס"ק ח

ונ"ל אם לא שתי וכו' - ר"ל דבין כוסות הראשונות דמותר לשתות כמה דבעי כדמוכח לקמן סימן ת"פ [דבהו לא
אמרינן שנראה כמוסיף על הכוסות] צריך לחזור ולשתות אם לא עשה הסיבה דלו יהא אלא שתיית רשות נמי
שרי משא"כ אם שכח להסב בכוסות אחרונות אין לחזור ולשתות שהרי שתיית רשות אסור שם מפני שנראה
כמוסיף על הכוסות וא"כ כיון דלהראבי"ה אין צריך להסב ממילא הוא שתיית רשות דאסור בין כוסות אחרונות:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן קח סעיף יא

טעה במנחה של שבת והתפלל י"ח ולא הזכיר של שבת מתפלל במוצאי שבת שתיים, ואינו מבדיל בשניה,
ויתפלל אותה בתורת נדבה ואינו צריך לחדש בה דבר, וה"ה אם לא הזכיר יעלה ויבא במנחה של ר"ח.

Selected audio from our listeners

Answers to riddles 1 *click here*

Answers to riddles 2 *click here*

Answers to riddles 3 *click here*

Answers to riddles 4 *click here*

Answers to riddles 5 *click here*

Answers to riddles 6 *click here*

Answers to riddles 7 *click here*

Answers to riddles 8 *click here*

Answers to riddles 9 *click here*

Answers to riddles 10 *click here*

Answers to riddles 11 *click here click here*

Sefiras Haomer and Kiddush Levana 1 *click here*

Sefiras Haomer and Kiddush Levana 2 *click here click here*

Comments on the show 1 *click here*

Comments on the show 2 *click here*

Comments on the show 3 (and answer to riddles) *click here*

Show suggestion- Chodosh *click here*

Show suggestion- Beer after Pesach *click here*

Selected emails from our listeners

Riddles

Regarding owning the Matzos *click here*

Kiddush Levana is time based in the sense that all time is based upon that starting point – Rosh Chodesh.

RE: “לכס” by matza:
<http://din.org.il/2014/04/11/>

2nd view: http://www.tora.co.il/shiurim/ravhalevi/pesach_lachem_bemaza.docx

RE: drinking 4 cups at once:
מהו לשתותן בכרך אחד מן מה דאמר רבי יוחנן הלל אם שמען בבית הכנסת יצא הדא אמרה אפילו שתיין בכרך אחד יצא. פסחים פ"י ה"א

...note that R. Yochanan Paskins for us here in Eretz Yisrael, you can hold differently.

RE: the Seder is like Mikdash, the parts are both intrinsic and part of a whole.

RE: cholent: it's OK, bean away ;-)

RE: Kavana: It is clear that if one had specific Kavana to do other than fulfill the Command, then one does not fulfill that Command.

Your example is probably not the case, as she probably is part of the overwhelming majority that cannot distinguish between D'oraita and D'rabanan.

RE: Katan & Bedika – Ikkar Mitzva is Bitul

RE: standing:

דאמרו חז"ל בגמרא [בבלי דף כב:] דמכות וז"ל:
הני בבלאי טפשאי דקיימו קמי ספר תורה, ולא קיימו קמי גברא רבה.
ופירש"י: המוני עם.
ולכאורה יש להבין, איך שייך בזה לשון "טפשאי", הלא היו עוברים על מצוה דאורייתא, שנאמר [ויקרא יט] "מפני שיבה תקום"?
אך נאמר בש"ס ופוסקים החילוק במקום שאין צריך לעמוד בפני תלמיד חכם, כגון אומנים בשעת מלאכתן.
וי"ל המוני עם הנ"ל היו עומדים בפני אורייתא אף כשהיו עסוקים במלאכתן, ולא קמי גברא רבה, ועל זה נאמר שפיר לישנא דטפשאי.

אמנם חז"ל אמרו במסכת בכורים [פ"ג מ"ג] "כל בעלי אומנויות שבירושלים עומדים לפניהם", וכתב הרב ר"ע מברטנורה: אף על גב דאין בעלי אומנויות חייבים לעמוד בפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקים במלאכתן, כדי שלא יתבטלו, כאן היו חייבין לעמוד בפני מביאי בכורים, והטעם דחביבה מצוה בשעתה ע"ש.
וזה מאמר חז"ל, כי פתח ר' יהודה בכבוד התורה [ברכות סג ע"ב], דהיינו לעמוד בפני אורייתא אפילו אומנים בשעת מלאכתן, וכדעת המוני עם הנ"ל, דרש הסכת ושמע וכו', ללמדך שחביבה תורה בכל יום ויום כאילו היום ניתנה, וחביבה מצוה בשעתה.
ר' יונתן אייבשיץ, יערות דבש, חלק ב, דרוש ג

Hello R' Lichtenstein!

First off, thank you for providing such interesting Torah content! I've had a difficult time recently learning very much due to various life challenges that have come up (one close relative of mine was recently admitted into a psychiatric hospital, another diagnosed with metastatic stage-four cancer, a third with early-onset dementia, etc.). It's been extremely helpful to be able to download podcasts onto my mp3 player and listen to them on the bus to and from the hospital(s), and while doing household errands. Thanks!

Secondly, thank you for starting brave conversations and raising awareness about many important topics such as Mental Health, Feminism, studying Secular Subjects, Mesira, and the like - I think they're very relevant to most people, yet so often they're left unmentioned and swept under the rug, leaving the average Yankel to his own assumptions without even realizing that there may be other significant sides to these issues that are worth considering.

Keep up your great work!

Yisroel Tenenbaum

P.S. A "pet" Hashkafa/Halacha topic of mine that I spent some time looking into which I thought might be worth discussing on the show - though it will definitely raise some eyebrows - is the topic of hatred towards Jewish (and non-Jewish) Reshaim (which will inadvertently bring up the discussion of whether or not there *are* Halachik Reshaim nowadays, who is defined as a Tinok Shenishba, the status of most irreligious Jews nowadays, "Racism", etc.).

It's relevant because we all encounter at some time or another, whether in person or through hearsay and the media, Jews who don't keep Halacha, and who may even work *against* Torah observance. Are such people Halachikly considered Reshaim? Is it appropriate, and maybe even obligatory, to hate them? Is it forbidden to hate them personally and only permissible/necessary to hate their bad *actions*? If there is in fact a Halachik obligation to hate Reshaim, is it a mitzva for everybody, or only for Chassidim (i.e. לפנים משורת הדין)? In a related topic, is "Racism" and degrading conduct towards non-Jews purely due to their not being Jewish - something I believe to be prevalent in more Yeshivishe circles - something ideal, or inappropriate for Bnei Aliyah?

I've collected many Torah sources relating to this topic, I wrote a pamphlet about it with a Haskama from R' Asher Weiss (Ramot, Yerushalayim), and have personally discussed facets of it with several very interesting Rabbanim including R' Yaakov Hillel, R' Asher Weiss, R' Ahron Feldman, and R' Zev Leff. I'm not a Rabbi or anything, but I'd love to see the topic raised on your show and discussed by people in the ballpark to have such a discussion. It would really shed light on some crucial topics related to ideal Middos development, the difference between the Jewish people and the rest of the world, how to relate appropriately to Reshaim (and to ourselves if we sin), etc.

P.P.S. I formally ask מחילה for chewing your ear off.

Rabbi Hadar Margolin

שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תפו סעיף א

שיעור כזית יש אומרים דהוי כחצי ביצה. ובמשנ"ב שם ס"ק א דהוי כחצי ביצה - בינונית עם קליפתה ודעת הרמב"ם דכזית הוא כשליש ביצה ועיין במ"א וביאור הגר"א מש"כ בזה. ולענין דינא במצה דאורייתא כגון במ"ע דאכילת מצה יש להחמיר ולאכול עכ"פ כחצי ביצה [אם לא שהוא חולה וקשה לו לאכול כחצי ביצה יכול לסמוך על הרמב"ם] ולענין מרור וכה"ג שהוא דרבנן יש לסמוך בדיעבד אם אכל כשליש ביצה אך לכתחלה כיון שצריך לברך על המרור נראה דאין להקל בזה אם לא שהוא אדם חלש וקשה לו יכול לסמוך ולאכול רק כשליש וכנ"ל. ולענין בהמ"ז ששיעורו מד"ס בכזית [וכן לענין ברכה אחרונה] ספק ברכות להקל ולא יברך עד שידע שאכל כחצי ביצה. ולכתחלה נכון ליזהר שלא יכניס עצמו בספק ברכות ויאכל כחצי ביצה או פחות הרבה משליש ביצה [פמ"ג] ולענ"ד נראה דנכון לכתחלה שיאכל כביצה פת דאל"ה יש חשש ברכה לבטלה על הברכה שבירך מתחלה על הנטילה לאיזה פוסקים וכנ"ל בסימן קנ"ח ס"ב ע"ש. ועתה נחזור לענינו דע דמש"כ המחבר כזית כחצי ביצה לאו מלתא פסיקתא היא בזמנינו דיש מאחרונים שהוכיחו דביצים המצויים בזמנינו נתקטנו הרבה עד למחצה מכפי שהיו בימים הקדמונים שבהם שיערו חכמים ולפ"ז בכל מקום שהשיעור הוא כחצי ביצה צריך לשער בכביצה בזמנינו ועיין בשע"ת שהכריע שיש לחלק בזה לענין שיעורין בין דבר שחיובו מן התורה לדבר שחיובו מדרבנן כגון מרור בזה"ז ואפיקומן וכוסות ונמצא לפ"ז בזמנינו יתחייב לאכול מצה עד כשיעור ביצה ומרור יצא בדיעבד אף אם לא אכל רק כשליש ביצה וכנ"ל ועיין במש"כ לעיל סימן רע"א בבה"ל בד"ה של רביעית:

כתר ראש הלכות פסח

צמ

י המצות של הסדר [לבד מכזית ראשון ושל אפיקומן^ח] הטביל במלח^ט.

י עיי' בשערי רחמים שהביא כי הגאון מאור הגולה הגר"ח ז"ל היה מקיל מאד בשיעור כזית אף לענין מצה בליל א' דפסח, ולענין רביעית החמיר שיהיה דווקא כג' ביצים, ע"ש עוד.

יא ואני שמעתי מפי הגאון המפורסם מו"ה יוסף ז"ל אב"ד דק"ק סלוצק כי הגאון מאור הגולה מוהר"ח מוואלאזין היה מקיל מאד בשיעור כזית יב אף לענין מצה בליל א' דפסח, ולענין רביעית החמיר שיהי' דווקא ג' ביצים יג.

חידושי הריטב"א מסכת שבת דף עו עמוד ב

והקשו בתוספות דהכא קתני חלב כדי גמיעה ואילו לקמן תניא החולב והמגבן כגרוגרת חייב, ותירצו דהתם בחולב לעשות גבינה דכיון דדעתו לאוכל שיעורו כאוכל, ופירשו עוד דגרוגרת בציר שיעוריה מרביעית, דאי לא משום מחשבתו לא מפקינן ליה משיעוריה לטפויי בשיעורא וכדאמרין לעיל שהמוציא תבן כמלוא פי פרה לגמל חייב הכא נמי לא שנא לדברי הכל, אלא ודאי דגרוגרת בציר שיעוריה מכדי גמיעה, וא"ת והא רביעית יין או דם אינו חוזר אלא כזית בקרוש כדאיתא בגמרא, וא"כ כדי גמיעה שהוא פחות מרביעית היאך יהא כשהוא נקרש **כגרוגרת שיש בו כמה זיתים**, יש לומר דהתם הוא בדם או מים דקליש אבל החלב עבה הוא כשעומד ואפי' כדי גמיעה הוא נקרש ליותר מגרוגרת, וזה אינו מחזור, חדא דהתם סתמא קתני החולב כגרוגרת ואפי' חולב אותו שלא לגבנו, ועוד דלא מסתברא דפחות מרביעית בחלב לא יהא כגרוגרת, [לכך פירש הרמב"ן דטעמא דחולב דבעין כגרוגרת] דנפיש משום טורח דלא טרח איניש לחלוב בפחות מכגרוגרת, וכדאמרין לקמן (ע"ט א') המוציא [שופכין] לעשות טיט שהם ברביעית ואף על פי שהטיט עצמו הוא כדי לעשות פי כור וכדאיתא בגמרא.

חזון איש אורח חיים סי' לט אות יז

הקליפה ג' על ה' צרום טו, ויהי המעוקב עם הקליפה 135; והאוכל 64/135 והקליפה 71/135, והנה האוכל של ד' על ד' צרום ד', והאוכל של צ' על ד' צרום ח' שוה, והקליפה אינה שוה, והלכך אין לשער ערך הקליפה להאוכל צחשצון מדויק, אלא בקירוב, וצ"ל קלופה מחמטעת עוד מפני שאין הביצה ממלאת כל הקליפה וגשאר מטע חויר ואין להאזיר קצב קצוע, [ואם שיעור קלופה הבינונית משחטרת ציחם קלופה צין הקלופות, יתכן לפ"ז דהבינונית עם הקליפה איננה הבינונית של הקלופה וקשה לנו לפ"ז לשער קלופה הבינונית] והלכך צריך להוסיף צכזית כל שבו על צ"ל קלופה דידן, אבל אפשר להמוך על דעת הרי"מ שהכזית צ' שלישי צ"ל שלנו עם קליפתה.

שיעור המלה צריך לקצוע ע"פ אמד העין, אבל קשה לקצוע משקל, שהמשקל משחנה צין יצש גמור ללח קלח וצין ספוג לעב, וגם אי אפשר לשער צמים שהוא מפיל, שאין לחם מפיל כל כך מים כמו צ"ל שהצ"ל אינה בולעת והלחם בולע מים ואינו מפיל כל כך, ואם המלה מפילה צ' שלישי צ"ל יהי הכזית גדול ביוחא, ומי"מ אפשר לקצוע ע"פ משקל שיעור שלא יהי צו ספק שיבי' כזית ודאי, אלא שיבי' צ"ל חומרא שיבי' ע"כ יותר מכזית מזומלם.

(י) במ"ב סי' תפ"ו כתב דשיעור כזית הני צ"ל בקליפתה ולמש"כ אחרונים ז"ל דצ"ל שלנו קטנות צ"ל עם קליפתה, ולמש"כ צחז"ל עירובין סי' ל"ו ליכא מאן דסבר הכי אלא שיעור כזית הני צ"ל בלא קליפתה ולהרי"מ שליש צ"ל בקליפתה, וא"כ צצ"ל שלנו צ"ל קלופה, אלא שהאחוז של הקליפה נגד האוכל משחנה שכל שהצ"ל גדולה האחוז של הקליפה מחמטע, וכגון מעוקב ד' על ד', וקליפה הני אצבע נמלא עם הקליפה ה' על ה', ונמלא המעוקב עם הקליפה קכ"ה של אצבע על האוכל 64/125 והקליפה 61/125 ואם האוכל ה' על ה' ועם הקליפה ו' על ו', יהי המעוקב עם הקליפה רע"ז והאוכל 125/216 והקליפה 91/216, וכן משחנה האחוז לפי החמונה כגון מעוקב צ' על ד' צרום ח', ועם

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף כו עמוד ב

ריב"ל סבר: אין קומץ פחות משני זיתים.

תלמוד בבלי מסכת כריתות דף יד עמוד א

בחדא אכילה קא מיירי, בשתי אכילות לא קא מיירי, ושיערו חכמים דאין בית הבליעה מחזיק יותר משני זיתים.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שסח סעיף ג

כמה הוא שיעור העירוב בתחלתו, בזמן שהם שמונה עשרה או פחות שיעורו כגרוגרות לכל א', ואם הם יותר משמונה עשרה, אפילו הם אלף או יותר, שיעורו מזון שתי סעודות, שהם שמונ' עשרה גרוגרות, שהם כששה ביצים, וי"א שהם כשמנה ביצים.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף צא עמוד א

אמר רב יהודה אמר שמואל: מחייב היה רבי מאיר אף במוציא חטה אחת לזריעה. פשיטא, כל שהוא תנן! - מהו דתימא: כל שהוא - לאפוקי מגרוגרת, ולעולם עד דאיכא כזית - קא משמע לן.

צל"ח מסכת פסחים דף קטז עמוד ב

והואיל וחביבא מצוה בשעתה ובליילה זו צריכין לאכול כזית מצה וכן מרור ולשתות מן ארבע כוסות רביעית של תורה, צריך אני לברר שיעור הכזית ושיעור הרביעית מה שעולה לדעתי שנתברר לי במופת שהוא שלא כדברי הש"ע, כי באמת מבואר בש"ע סימן תפ"ו ששיעור כזית הוא חצי ביצה. ואמנם לפי שנתברר לי עפ"י מדידה שהביצות המצויות עתה בימינו, הנה הביצה שלימה שבזמנינו הוא רק חצי ביצה מביצים שבהם שיעורי התורה. והמופת הזה כי שיעור חלה הוא מ"ג ביצים וחומש, והתיו"ט מדד שהוא פינט מדה ישנה שמצאתי כאן בבואי לפראג, ואני מדדתי ומצאתי שהוא פחות מפינט, ושוב עשיתי כלי המחזיק שבע אגודלים פחות ב' תשיעית באורך ורוחב ורום מרובע שהוא שיעור חלה המפורש בש"ע בי"ד סימן שכ"ד, והוא על פי חשבון של שיעור מקוה, והכלי זה מחזיק מעט יותר משמנה זיידלך שהוא שני פינט, ואם כן שני שיעורי חלה מכחישים זה את זה, ושניהם הלכה למשה מסיני, כי שיעור מ"ג ביצים וחומש הוא הלכה למשה מסיני, וכן שיעור מקוה הוא הלכה למשה מסיני, ועל כרחך שנשתנה בזמנינו, או שהאגודלים נתגדלו והמה גדולים יותר מהאגודלים שהיו בימי התנאים, או שהביצים נתקטנו והמה בזמנינו קטנים ממה שהיו בימי התנאים. וידוע שהדורות הולכים ומתמעטים ואי אפשר שאגודל שלנו גדול יותר מאגודלים שהיו בימי חכמי ש"ס. ועל כרחך הביצים בזמנינו נתמעטו. ולכן אני מזהיר שעל פינט קמח יקח החלה בלי ברכה, כי לא באתי להקל על שיעורא של התיו"ט, אבל ברכה לא יברכו עד שיהיה שני פינט קמח מחוקים ומעט יותר. וכיון שנתברר שהביצים שלנו נתקטנו על מחציתם, אם כן שיעור זית שהוא חצי ביצה הוא כביצה שלנו. וכזה אשר באכילת מצה ומרור בכל שיעורי התורה. ושיעור רביעית של תורה על פי מדה זו הוא יותר מרובע זיידל של הזיידל הישן שמצאתי פה ק"ק

יד יהודה על יו"ד סי' מ"א פי' הקצר ס"ק ב

(ג) א"כ נשתייר כזית כו'. זח"ח סי' תפ"ו כתב
הנחצר שהוא חלי צילה וע"ש זח"ח דע"כ הוא
פחות אך לחומרא לא דק. והלל"ח צפסקים סוף
דף ק"ח כתב כיון דנתצרר דהצילים שלנו נתקטנו
על מחליתם א"כ שיעור זית שהוא כחלי צילה הוא
כצילה שלנו וזוהו נשער באכילת מלה ומורו בכל
שיעורי התורה והד"ק צא לחקור אם נחמיר
גם כאן. ואני תמה במאוד מאוד מה ראה לצוא
צפולפול על שיעור זית כמי הא צגמרא לא
מאלא זולת כזית בכל מקום ולא נתנו כלל השיעור
על צילים והזתים היו מלויים הרבה במקומם והי'
ידוע שיעור כזית כמה הוא וזוהו נתנו שיעור לכל
האיסורים והמלות רק התוס' בחולין סוף פי' ג"ה
ונדייקו מהא דאמרינן פ"א דאין צית הצליעה מחזיק
יותר מצילה ופ"א אמרינן דאינו מחזיק יותר משני
זתים דזית הוא כחלי צילה. וצאמת סו"א נקטה
שם על הרמז"ם דצילה הוא שלש זתים ויותר וי"ל
דצילה עם קליפתה הוא יותר משלש זתים והא'
דאמרינן דצית הצליעה מחזיק צילה הוא כדרך אכילה
צלא קליפה אצל עכ"פ העיקר הוא הזית א"כ מוטב
הי' לו לחקור אלל אנשים הצאים מארץ הקדושה
ומשאר מקומות אשר שכיחים שם זתים והיה
ידוע היעב האך לשער השיעור כזית. ואי ניתא
דצאמת גם הזתים נתקטנו ומ"ו הצרור כמו דנתקטנו
הפירות כמו כן האנשים וכל העולם וא"כ כשהחכמים
נתנו השיעור זית לאנשים ההם כמו כן צדור שלנו

סנתקטנו כמי די כשיעור זית שלנו. ובחמת כזר כתב
 הרש"ל זי"ע פ"י ח"ט סק"י פ"א ח"ל ואין זה הימם
 ספירות של שבעה וינים שנסתבחה צהן ח"י שהיו
 נטוים צגדלחס לפי הנצב של עתה שהרי קבלה
 צידנו ונצעלי החוסי שזית
יום מרה [ג] (ד) וכוית הוא שיעור חלי צילה
במקום תרכגלות חע"פ שאין עתה
 צמולא שיהא זית דומה
 לחלי צילה כלל וכלל לא חלח שנסתנו עכ"ל והציחו
 גם הנ"ז צק"י נ"ד וכן הוא האמת. ע"כ הצרור
 צעיני דח"ל לחס צילה גדולה לסער צו חלח כל
 שחזיק חלי צילה של תרכגלות קתס הוא צודאי
 כשיעור כזית ועוד יותר:

גבורות ה' פרק מח

ומהא דקאמר ר' יהושע בן לוי השמש שאכל כזית מצה בהסבה יצא, יש לי ללמוד מדקאמר בדיעבד יצא שכל
 מה שאוכל מצה בליל פסח לכתחלה צריך הסבה, דאף על גב דיוצא בכזית אחד אם אכל הרבה הכל היא מצוה
 אחת, ויותר עדיף שיהיה כל אכילתו במצוה ולפיכך יש לו לאכול כל האכילה של מצה בהסבה שהוא דרך חירות,
 דאם לא כן למה נקט השמש שאכל כזית מצה בהסבה יצא אלא דוקא שמש שמשמש לבני סעודה ואי אפשר לו
 להסב אבל שאר כל אדם יסב כל זמן שאכל מצה, כי אכילת כזית שאמרו חכמים בכל מקום היינו לענין זה
 שיוצא בו אבל אם אכל יותר הכל נחשב אכילת מצה של מצוה ולפיכך למה יבטל עצמו מן המצוה, וכן פירש
 הרמב"ם ז"ל.

העמק שאלה פרשת צו שאלתא עו אות ה

אות די בעזרו יהי כי שם מקומו. (ה) ואי לית
 ליה לטיבא כוליה סעודתא. מזה יש ללמוד דמלוא שיהא
 כל הסעודה צמלח מלוא וכ"כ צאו"ז כגדול צפוי הפייט
 וכשמש שאכל כזית די, דמלוא לאכול כל הסעודה צמלוח
 ורק כשמש שצריך לעמוד מן השלחן די בכזית, וכיונו
 מן הטעם שכתבנו לעיל סי' נ"ג אות די דכ"ז שעובק
 צמלוח מיקרי הכל מלוא אפילו יותר מן החיוב.

אמרי שפר

וכדומה, אלא בשעה שאפשר לו לספר הרי זה מקיים מצות עשה⁶, וכל מה שמרבה להכין את השעה⁷ שיהא אפשר לספר יותר הרי זה זריז ומשובח⁸. מיהו יש להוסיף ולפרש 'מרבה' - יותר מזמן החיוב⁹. ולא דמי לאוכל מצה לאחר הזמן - דהתם ודאי אין בזה שום מצוה, ואדרבה אי מכוון לשם מצוה עובר על 'בל תוסיף', מה שאין כן בסיפור יציאת מצרים - דאפילו בכל יום איכא מצות זכירת יציאת מצרים¹⁰, והרי גם לזו המצוה אין שיעור אלא שיוצאים בזכירה כלשהי, ומכל מקום אפשר להרבות בזכירה¹¹. וכמו שיוצאים ידי חובת מצה בכזית¹², ומכל מקום כל זמן שאוכל לשם מצוה הרי זו מצות עשה¹³. וכמו כן מבואר בירושלמי חגיגה (ה,א), והובא בתוספות שם (ח,ב בד"ה "חזור ומקריב"), דכל זמן שמביא חגיגה דוחה יום-טוב, ולעולם הוא מוסיף והולך ודוחה יום-טוב עד שיאמר שאין בדעתו להוסיף¹⁴. אם כן אפשר להרבות בסיפור יציאת מצרים יותר מזמן החיוב¹⁵.

סימן קסב

בענין גזירת שמא יעבירנו וטעם מדוע במצה לא גזרו

וזה הוא ענין מה שאמרו חז"ל בסוטה (לז ע"א) תנו רבנן ברוך בכלל וכו', ללמוד וללמד לשמור ולעשות הרי ארבע. ועיין ברש"י ז"ל (ד"ה ללמוד) בזה"ל כל המצות כולן טעונות ארבעה אלה, ולמדתם אותם, ושמרתם לעשותם, וכתוב ולמדתם אותם את בניכם וגו', הרי כאן ארבע מצות לכל מצוה עכ"ל. מבואר מזה דחלק הלימוד של המצוה, הן מה שלומד לעצמו הן מה שלומד לבניו ולתלמידים, הוא חלק מחלקי המצוה, ובלעדי הלימוד לא קיים המצוה בשלימות. והענין כנ"ל, דעל ידי הלימוד נגמר המצוה בשלימות, שעל ידי זה משתמש בכלי לצורכה ומדליק האור בהנר, וזו היא תכלית המצוה כמו שכתב בזוהר הקדוש דכל תרי"ג מצות הם עיטין דאורייתא, ולכן חלק הלימוד הוא מחלקי המצוה.

ובדרושים כתבנו על פי זה לתרץ קושית המחברים, שהקשו לדעת רש"י ז"ל (סוכה מב ע"ב ד"ה ללמוד) דהא דגזרינן שמא יעבירנו בלולב הוא דחיישינן שמא ילך אצל בקי ללמוד נענועו או ברכתו, א"כ גבי מצה נמי נגזור שמא יעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים, וכשחל יום הראשון של פסח בשבת יהיה אסור לאכול מצה (עיין פני יהושע שם מג ע"ב ד"ה פיסקא ערבה).

השל"ה הקדוש בהקדמה כתב לפרש הפסוק כי נר מצוה ותורה אור וגו' (משלי ו, כג), שהמצוה היא כלי לקבל את האור, ותורה היא אור שמאיר את המצוה, וכמו שהכלי צריך להאור, כן האור צריך שיהיה לו אחיזה ומקום, שאם לא כן אין האור מתקיים.

ונראה שזה ענין שאמרו חז"ל (אבות פ"ג מ"ט) כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת, שאם האור הוא יותר מכפי הכלים שהכין לקבל האור, אין להאור אחיזה, וממילא אינו מתקיים, שהתורה הקדושה אין מונחת ומתקיימת אלא אם מונחת בכלי שיוכל לקבל אור תורה כנ"ל, והכלי של התורה היא המצוה. ואף אם עוסק בתורה במצות שאין הוא שייך בה, מכל מקום זה בעצמו שלומד תורה הקדושה מכת מצות השי"ת שציוה לעסוק בתורה, זה בעצמו הוא הכלי לקבל את האור תורה.

וכמו שהאור תורה מתקיים רק לפי גודל מעשה המצוה והכנתו לקבל את האור, כן כח המצוה יתגדל ע"י לימוד התורה, שנותן אור במצוה, ועל ידי זה נתעלה מעשה המצוה למעלה למעלה, וקשורים זה לזה כשלהבת בגחלת.

ואמרנו לתרץ, דהנה באמת תמהו הראשונים על הא דעקרו חז"ל דין תורה מצד גזירה שמא יעבירנו, איך עקרו חכמים דין תורה לגמרי משום גזירה. לכן נראה דבאמת חז"ל לא עקרו לגמרי, כיון דיש למצוה גם חלק הלימוד, וחז"ל לא עקרו אלא חלק העשייה, אבל חלק הלימוד השאירו, א"כ לא עקרו מצוה זו לגמרי, ואין זה עקירת מצוה מן התורה לגמרי, כיון דיכול לקיים המצוה בחלק הלימוד.

ומעתה יש לומר דזה דוקא כלולב ושופר דאינם נוהגים בנשים, וא"כ אפי' אי עקרינן המצוה לא נעקרה לגמרי, דעדיין נשאר חלק הלימוד, לכן עקרו חז"ל מצד גזירה שמא יעבירנו, מה שאין כן מצה דגם נשים חייבות בה, ובהן לא שייך חלק הלימוד, א"כ אם נבוא לגזור שמא יעבירנו, תהיה המצוה נעקרת לגמרי מנשים, וזה לא רצו חכמים. ולמיעקרה מאנשים ולא מנשים בוודאי אין סברא כלל, לכן במצה לא גזרו חכמים שמא יעבירנו*.

ועל פי זה יש לומר הסבר נכון בדברי הרשב"א ז"ל (ר"ה טז ע"א), שהקשה על הא דגזרו חז"ל שמא יעבירנו, הא איכא

לאו דכל תגרע. ותמה בטורי אבן (שם ד"ה ותוקעין) אטו נימא דעובר על מצות עשה איכא בל תגרע, א"כ למאן דאמר (מכות ד ע"ב, ועוד) לאו שאין בו מעשה לוקין עליו, יהיה לוקה בעובר על עשה.

ולהנ"ל י"ל, דהנה באמת יש לעיין בהא דקיימא לן (ר"ה כח ע"ב) דגם שלא בזמנו איכא בל תוסיף, והישן בשמיני בסוכה לשם מצוה לוקה. ואמאי, כיון דהיום אין זמן המצוה כלל, מאי שייך מוסיף בזה דעל מה מוסיף, והרי פשיטא דכל תוסיף ובל תגרע הוא במוסיף או מגרע מגוף המצוה, כמו שאיתא בספרי (עה"פ דברים יג, א) ובש"ס דילן חמש פרשיות בתפילין, וכיוצא בזה בבל תגרע, א"כ בעושה מצוה לאחר זמנה אמאי יהיה בל תוסיף. ועיין ברמב"ן ז"ל על התורה פרשת ואתחנן (שם ד, ב) שכתב אבל לא באלה בלכר, אמרו אלא אף הישן בשמיני בסוכה לוקה וכו', עיי"ש. אך באמת צריך עיון מנא ליה זה.

לכן נראה דאפי' אם נימא דכל תוסיף לא שייך אלא במוסיף בגוף המצוה, אבל במוסיף מצוה לגמרי ליכא בל תוסיף, מכל מקום בשלא בזמנו איכא בל תוסיף. והיינו, משום דבכל מצוה יש חלק הלימוד ג"כ,

(* בקובץ בית ועד לחכמים העיר על זה הגאון ר' נטע שלמה שליססעל זצ"ל, ראש הישיבה דמונקאטש, והנה אף כי מאיר ד"ן את בני ישראל ה' יאריך ימיו, הנה התמיה הוא בכלל מה שאמרו ביבמות (ד ע"ב), דפריך לה ומשני שב ואל תעשה שאני. ומה שיצא לחלק דעקירה היתה רק אם גם חלק הלימוד נעקרה, הוא נגד הגמרא שם דקאמר רב חסדא לרבא וכו' ערל הזאה ואזמל סדין בציצית וכו', השתא

דשנית לן שב ואל תעשה לא מיעקר הוא, כולהו נמי שב ואל תעשה נינהו. ולפי דבריו, אפילו בלא החילוק שבין שב ואל תעשה לקום ועשה גם כן לא קשה, דחלק הלימוד לא מתערך.

ובפרט מה שכתב דבמצה הוי עקירה לגמרי דנשים פטורות מתלמוד תורה, הוי נגד ספר חסידים (סי' שיג) שכתב דבמצוה שנשים חייבות גם חלק הלימוד של מצוה שייך גבייהו.

והנה נהי דנתנה התורה זמני העשייה לכל מצוה, היינו מצה בפסח ושופר בראש השנה ולולב בסוכות וכיוצא בזה, היינו דוקא חלק העשייה, אבל חלק הלימוד של המצוה זה אין לו זמן קבוע כלל ומצותה תמיד, וא"כ הוה ליה כאילו אמרה תורה דמצות אלו לעשותן לגמרי הן בחלק הלימוד והן בחלק העשייה זמנם רק בזמנים אלו, אבל שלא בזמנם אינו נוהג אלא חלק הלימוד שבהם, א"כ זה שישן בסוכה בשמיני, בא להוסיף אז על המצוה חלק העשייה, שאינה נוהגת אלא בזמנה, ושפיר הוי בכלל מוסיף על המצוה, וזה נכון בעזה"ת.

ומעתה יש לומר דהוא הדין בבל תגרע, אם מבטל ועובר על מצות עשה ליכא כל תגרע, דלא שייך כל תגרע אלא במגרע מגוף המצוה. אמנם קושית הרשב"א היא על חז"ל דעקרו בשופר ולולב משום גזירה שמא יעבירונו, על כרחך דלא עקרו לגמרי המצוה, דאם כן אמאי במצה ג"כ לא גזרינן, ועל כרחך כמו שכתבנו דלא רצו לעקור המצוה לגמרי, ולא רצו לעקור אלא חלק העשייה, כדי שיוכל לקיים עדיין המצוה בחלק הלימוד, וא"כ הוי שפיר בכלל כל תגרע, דמגרע בגוף המצוה, דנוטל חלק אחד מהמצוה זה הוי בכלל כל תגרע, אבל מי שעובר מצות עשה ואין כוונתו להבדיל חלק העשייה מחלק הלימוד, זה אינו בכלל כל תגרע כלל, רק עונשו על שמבטל מצות עשה, ועיין היטב בכל זה כי הדברים נחמדים דרך פלפול בעזה"ת. אם כי לקושטא דמילתא יש לעיין בהם הרבה, בכל זאת אמרנו להציגם בזה לעורר לבב התלמידים.

ובעיקר דעת הרשב"א ז"ל שסבירא ליה דמבטל מצות עשה עובר בבל תגרע, כבר כתבנו במקום אחר בשם כבוד אדמו"ר הגאון הקדוש מסאכאטשאוו שליט"א, שכוונתו רק במי שמבטל לגמרי המצות עשה, וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל (שם) במוסיף מצוה חדשה איכא בל תוסיף, כן הוא הדין במי שעוקר מצות עשה לגמרי עובר בבל תגרע, אבל מי שעובר על מצות עשה מודה הרשב"א ז"ל דליכא בל תגרע, ולא קשה קושית הטורי אבן, ואין כאן מקום להאריך יותר בזה].

והנה הרב הגדול מוהר"מ קופעלד (שיחי) [ז"ל] העירני על התירוך הנ"ל דלא גזרו במצה משום דנוהג בנשים, דאם כן איך עקרו מצות מגילה שנוהג גם כן בנשים.

אך באמת לא קשה מידי, דכפשיטות י"ל דמגילה דהיא רק דרבנן שפיר יכולין לעקור לגמרי, ואפילו למאן דאמר דדברי קבלה כדברי תורה דמיא, מכל מקום הא כבר כתב הטורי אבן (מגילה ד ע"א ד"ה נשים) דלנשים שכל חיובן מפני שאף הן היו באותו הנס, אין חיובן אלא מדרבנן, וא"כ אתי שפיר ממה נפשך, דבאנשים נשאר חלק הלימוד, ובנשים כיון דאינן חייבות אלא מדרבנן שפיר בטלו משום גזירה שמא יעבירונו.

אמנם מלבד זאת לא קשה מידי ממגילה, דהרי במגילה חז"ל תקנו זמן אחר, נראה דבאמת במגילה לא רצו חז"ל לעקור המצוה לגמרי, ונראה הענין מדכתיב (אסתר

ט, כח) וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים, נראה דהמצוה על פי דברי הקבלה היתה שהימים האלו לא יעברו בשום אופן,

לזאת לא רצו חז"ל למיעקרה לגמרי משום גזירה דרבה, ואמרו דאם חל פורים בשבת קורין בערב שבת.

סימן קסג

בענין גזירת שמא יעבירונו ומעם מדוע במצה לא גזרו

העירו רבני בתראי אמאי לא גזרו במצה שמא יעבירונו (עיין פני יהושע סוכה מג ע"א ד"ה פיסקא ערבה).

א"כ הוי גם כן כמו אונס. אלא ודאי דאונס בתקנת חכמים הוי בגדר פטור, מה שאין כן אונס אחר אינו פטור.

ונראה לענ"ד דהנה בחידושינו כתבנו לחקור בכל הני דגזרו חכמים שמא יעבירונו, אם בטלו המצוה לגמרי והפקיעו את המצוה, או דלמא שאסרו חז"ל לעשות המצוה מכח גזירה, אבל העובר ועושה המצוה מקיים מצוה מן התורה. ולכאורה עלה בדעתי דעל כרחך הפקיעו המצוה לגמרי מכח הגזירה, וכמו דקיימא לן (יבמות צ ע"א וע"ב) דיש כח בידם להפקיע דאורייתא בשב ואל תעשה, דאם נימא דאיתא להמצוה, לא שייך לאסור משום גזירה לעבור על מצוה דאורייתא.

והסבר הדברים, דאונס בתקנת חכמים י"ל כיון דקיימא לן דיש כח ביד חכמים לעקור דין תורה בשב ואל תעשה, א"כ כשגזרו חז"ל שלא לתקוע בשבת מצד גזירה שמא יעבירונו, הרי הפקיעו המצוה לגמרי, ואפילו מי שעובר ותוקע בשבת לא קיים מצוה כלל אף מן התורה, וא"כ שפיר הוי בגדר פטור.

ובזה שפיר מיושב אמאי לא גזרו במצה שמא יעבירונו, דאם נגזור במצה שמא יעבירונו, ונימא דאם חל פסח בשבת ליכא מצות מצה מן התורה, דיש כח בידם לבטל דין תורה בשב ואל תעשה, א"כ לא יהיה איסור חמץ ג"כ, דהרי דרשינן (פסחים מג ע"ב) כל שאינו בקום אכול מצה אינו בכל תאכל חמץ, וא"כ נראה דהוא הדין בזמן דרשינן הכי, וא"כ לא מצינו למיגזר במצה שמא יעבירונו, כיון דאי אפשר להפקיע מצות מצה, דאם כן יהיה נפקע איסור חמץ בקום ועשה.

[ועיין בתוס' בראש השנה (טז ע"ב ד"ה שאין) בהא דאמרינן בגמרא כל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה מריעין לה בסופה, דכתבו בשם בה"ג לאו דאיקלע בשבתא אלא דאית ליה אונסא. וצריך עיון מה נפקא מינה בין שבת לאיתיליד אונס, הא שבת גם כן מן התורה מחויב לתקוע אלא שאנוסים מתקנת חז"ל שלא לתקוע.

חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות, לא שייך להקיש חמץ למצה אלא הלאו דלא תאכל עליו חמץ, דקאי על לפני זמנו על שחיתת הפסח, או לר' שמעון על אכילת הפסח (שם כח ע"ב), אבל איסור אכילת חמץ בפסח לא תליא במצה כלל. ומעתה י"ל דבאמת לרב אחא בר יעקב אינו אסור בזמן הזה חמץ לפני זמנו מן התורה, ויש להאריך בזה דרך פלפול ואין כאן מקומו.

ואין לדחות דהרי על זמן על כרחך לא דרשינן דרשה זו, דהרי רב אחא בר יעקב ס"ל בפסחים (קכ ע"א) דמצה בזמן הזה דרבנן, ואעפ"כ פשיטא דחמץ אסור מן התורה אף בזמן הזה, הרי דלא דרשינן בזה להקיש חמץ למצה.

זה אינו, שכבר כתבנו כיון דכתיב בתורה הקדושה (דברים טז, ג) לא תאכל עליו

סימן קמד

עמ"ס

בענין גזירת שמא יעבירונו וביאור בדברי הרמב"ם

שהוסיף שיבא לידי איסור סקילה, וטעם מדוע במצה לא גזרו, ועוד

הש"ס להגאון ר' עקיבא איגר ז"ל שנתקשה בזה, דא"כ מנא לן דמחלל שבת בצנעא חייב סקילה, דילמא הא דהסכים הקב"ה על ידו לחייב את המקושש סקילה, היינו משום דהיה בפרהסיא דהוי כעובר עבודה זרה.

ונראה לענ"ד שהתוס' ס"ל דמחלל שבת בפרהסיא אינו דוקא בפני עשרה מישראל, אלא דמחלל שבת בפני שני עדים ג"כ הוי פרהסיא, כיון דשני עדים נאמנים להגיד עליו בתורת עדות שחילל שבת, הרי זה כאילו חילל שבת בפני כל העולם, ומכל שכן היכא דמתרין בו והוא מתיר עצמו למיתה אין לך מחלל שבת בפרהסיא גדול מזה, וכמו שכתב זהגאון בעל כרתי ופלתי ז"ל (סי' יא אות ב ד"ה והנה התוס') בדעת הר"מ ז"ל (פירוש המשניות פ"א דחולין

עמדתי על לשון הר"מ ז"ל בפרק ב מהלכות שופר (ה"ו) שכתב בזה"ל, יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת אין תוקעין בשופר וכו', ולמה אין תוקעין, גזירה שמא יטלנו בידו ויוליכנו למי שיתקע ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים או יוציאו מרשות לרשות ויבוא לידי איסור סקילה עכ"ל. ולכאורה תמוה מאוד מה זה שהוסיף הר"מ ז"ל הלשון איסור סקילה.

ונראה שדבר גדול דיבר רבינו ז"ל בזה, על פי מה שכתבו התוס' בסנהדרין (עח ע"ב) ד"ה לא היה יודע, שמשה רבינו ע"ה היה מסופק איזו מיתה מחוייב המקושש, כיון דקיימא לן (עירובין סט ע"א, חולין ה ע"א) מחלל שבת בפרהסיא כעובר עבודה זרה, לכן חייב סקילה. ועיין בגליון

קונטרס בענין דין לכם באכילת מצה

- 3..... (א) גמרא והחקירה
- 3..... (ב) השיטות שאין צריך דין לכם במצה
- 4..... (ג) השיטות שצריך דין לכם
- 4..... (א) אם צריך דין לכם במצה
- 5..... (ד) מצה גזולה ושאלה בראשונים
- 6..... (ה) דעת הפוסקים בדין לכם
- 6..... (ו) דעת הפוסקים בדין גזולה ושאלה
- 7..... (ז) אם יש לחלק בין אורח לגזילה
- 8..... (ח) גדר דין שלו בד' מינים ועוד
- 9..... (ט) סוגיא בקונם בעה"ב האוכל על האורח
- 10..... (י) אורח המקדש באוכל של בעה"ב
- 12..... (כ) לכו"ע די אם הוא שלו לאכילה
- 15..... (ל) ראייה ברורה מסוגיא דפסחים (כט). שנעשה שלו בלעיסה וכדו'
- 16..... (מ) אפי' בלא כוונה ואפילו על כרחו קונה
- 17..... (נ) אנשים שאפו מצות ביחד ונתחלפו
- 18..... (ס) שונים
- 19..... (ע) לקנות בלא מעשה קנין

קונטרס בענין דין לכם באכילת מצה

(א) גמרא והחקירה

בדין ממונות של מעשר שני נחלקו רבי מאיר ורבנן, דלר"מ מעשר שני ממון גבוה הוא ולרבנן ממון הדיוט הוא (עי' קידושין נד:), וע"פ זה איתא בגמ' (פסחים לח. וסוכה לה): "אמר רב אסי מצות של מעשר שני לדברי ר' מאיר אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח לדברי חכמים יוצא בה ידי חובתו בפסח וכו' מצה מי כתיב מצתכם אמר רבא ואיתימא רב יימר בר שלמיא אתיא לחם לחם כתיב הכא לחם עוני וכתיב התם באכלכם מלחם הארץ מה להלן משלכם אף כאן משלכם".

ולמדנו מגמ' זה שאין אדם יוצא ידי מצות אכילת מצה אלא אם המצה הוא שלו ממש, ולפ"ז צריך כל אחד לעשות קנין על מצות שלו כדי לצאת ידי חובת אכילת מצה בליל הסדר.

ואכן כן כתב השפת אמת (סוכה לה: וז"ל "אתיא לחם לחם: ומשמע דמסקנת הגמ' כן הוא, ולפ"ז צריכין ליהדר במצה של מצוה שיהיה המצה שלו {שיהיה לו בו דין ממון} דוקא, ולאורח על שלחן הבעה"ב צריך ליתן לו הבעה"ב המצה במתנה ולא סגי מה שהרשהו לאכול, דצריך להיות שלו ממש {שיכול למוכרו ולהקדישו דמתנה שא"י להקדישה לא שמה מתנה כדאי' בנדרים (מח.) ע"ש}, והעולם אין נזהרין בזה. אכן אפשר דהעולם סומכין ע"ד הרא"ש שהתיר לקדש בטבעת שאולה דאדעתא דהכא יהיב ליה שיוכל לצאת בן. "

אך למעשה אין זה פשוט כל כך שזהו מסקנת הגמ' דהא הגמ' ממשיך להביא ראיה לדברי רב אסי שלר"מ אינו יוצא במצה של מעשר שני וז"ל "לימא מסייע ליה עיסה של מעשר שני פטורה מן החלה דברי ר"מ וחכמים אומרים חייבת לימא מסייע היינו

הך הכי קאמר לימא מדפליגי בהנך בעיסה בהנך נמי פליגי או דילמא שאני התם דכתיב עריסותיכם עריסותיכם תרי זימני".

ומדקאמר הגמ' בתחילה מי כתיב מצתכם משמע שלא שמיע להם הגזירה שוה ולכאו' משום זה הצריכו להביא סייע לדבריו ומדלא ברירא ליה להגמ' הראיה כמו שמסיק "התם כתיב עירסותיכם" אולי לא נקטינן כרב אסי.

(ב) השיטות שאין צריך דין לכם במצה

וכן משמע קצת מרבינו חננאל שהעתיק סוף דברי הגמ' בזה"ל "ודחייה דלמא לעולם לא פליגי ושאיני הכא דכתיב עריסותיכם תרי זימני וכו' מצה נמי לא כתיב מצתכם ולחם לחם לא יליף" הרי שמסקנת הגמ' לדחות שאין גזירה שוה לחם לחם שליכא פסול שלכם במצה כלל ואפי' בגזולה ושאולה יוצא בה. ומדכתב ר"ח "ודחייה" משמע קצת שזהו מסקנת הגמ' דלא כמו שיש ללמוד בגמ' שרק חקרו ולא איפשט. ועוד הא הגמ' הביא ה"לימא מסייע" מדתמהו "מי כתיב מצתכם" ומשמע שלא נשמע מג"ש זאת בבית המדרש, ומכיון שנדחה החיזוק נדחה הג"ש שלא היה ניחא ליה להגמ' בראשונה.

ועד"ז איתא בשפת אמת (פסחים לח.). בשיטת הרי"ף ורמב"ם וז"ל "הרי"ף השמיט להא דרב אסי דס"ל דבעי במצה שלכם דגם השתא דאין מעשר נאכל אפי' בירושלים נפ"מ אם אחד נתן מצה לחבירו רק לאכילה ולא לדברים אחרים דבכה"ג הוי כמו לר"מ במע"ש ואינו רחוק לומר דאינו פוסק כוותיה וכו' גם הרמב"ם השמיט להא דרב אסי (דבעינן לכם במצה ובפי' כתב (פ"ו מה' חו"מ ה"ח) דיוצא במצה של מע"ש) ומ"ש הרא"ש בשמו דס"ל כן כיון שכתב

מבואר בתלמוד ארץ ישראל". ועי' גם בפסקי ריא"ז (סוכה לה:).

ז"ל בעל העיטור (עשרת הדברות הל' מצה ח"א) "ירושל' חלה פ"א ה"ה תני מצה גזולה אסור לברך עליה אמר ר' הושיעא ע"ש ובוצע בירך ניאץ ד' הדא דתימר בתחלה אבל בסוף דמים הוא חייב לו ש"מ דגזולה יצא בדיעבד דהא לא כתיב מצתכם ר' יונה אמר אין עבירה מצוה ר' יוסי אמר אין מצוה עבירה א"ר אילא אלא המצות אם עשיתן כמצותן הם מצות ואם לאו אין מצות".

ז"ל רבינו ירוחם (נתיב ד' חלק ג') "מצה גזולה אין יוצא בה ידי חובתו כך מוכח בפסחים, וכן כתב הרמב"ם דמצה גזולה אין יוצא בה ידי חובתו, ומן הירושלמי מוכח דאסור משום ובוצע ברך נאץ וגומר ולפי שאין לברך בתחלה, אבל בסוף חייב לברך דמים הוא דאיחייב ליה, נראה מן הירושלמי דוקא לכתחילה אבל בדיעבד יצא ונראה שיש חולקין בירושלמי דאפילו דיעבד לא יצא, וכן נראה מתלמוד שלנו ויש אומרים כי מהתלמוד שלנו נראה דיוצא בה וראשון נראה עיקר". והנה עירב דברי הירושלמי ובבלי ועשה מהם מקשה אחד הא הירושלמי אוסר משום מצוה הבא בעבירה ולכן יש אומרים שרק בתחילה אינו מברך דאח"כ קנה בלעיסתו, ומשמע שרק משום מצוה הבא בעבירה אוסר לברך ולצאת יד"ח במצת אלו.

היוצא מכ"ז שלשית ר"ח, רי"ף, ורמב"ם, תלמוד הרשב"א, מאירי, ריא"ז, עיטור, רבינו ירוחם, יוצא מצות אכילת מצה אפי' אינו שלו כלל, שבמצה ליכא דין לכם כלל.

ג) השיטות שצריך דין לכם

אך בתוס' (סוכה לה: ד"ה דכתיב) ובריטב"א (ד"ה שאני) איתא שדברי הגמ' "או דלמא שאני עיסה דאמר קרא עריסותיכם עריסותיכם תרי זימני" דיחוי בעלמא הוא, ולפ"ז מסקנת הגמ' שהוה סייע טוב

דאינו יוצא במצה גזולה יש לדחות דהטעם הוא משום דהוי מצוה הבאה בעבירה (וכ"נ מדברי המ"מ שם), וכן כתבו עוד אחרונים שלהרמב"ם מצה גזולה אין יוצאין בה משום מצוה הבא בעבירה כלשונו "אין אדם יוצא ידי חובתו באכילת מצה שהיא אסורה לו כגון וכו' או שגזלה". ועד"ז כתב הכס"מ בהל' חו"מ (פ"ו ה"ח), וכן כתב רבינו מנוח (הל' מצה שם).

וכן כתב תלמיד הרשב"א (הובא בריש ספר מעשה רקח על הרמב"ם) וז"ל "רמב"ם פ"ו מהלכ' חמץ ומצה ה"ז אין אדם יוצא י"ח באכילת מצה וגו' או שגזלה וכו' קשה דמלעסה קנאה והוי כזוזי ועשאן נסכא ואפשר שחברו תחבה לו בבית הבליעה, ע"ק דהא לא כתיב מצתכם כדאמרי' בגמ' בשלמא גבי אתרוג כתיב לכם וכו' אמרינן בגמרא אתיא לחם לחם ההיא דחייא בעלמא היא ומצאתי רביה לדעת רבינו בירושלמי דשבת פר"א גבי הקורע בחמתו בשבת אעפ"י שחלל את השבת יצא ידי קריעה ואקשי' בעון קומי ר' יוסי לא כן א"ר יוחנן בשם ר"ש בן יוצדק מצה גזולה אינו יוצא בה י"ח בפסח פי' משום מצוה הבאה בעבירה הנה משמע דאפילו דיעבד לא יצא".

ונראה שכוונתו במה שכתב "אמרינן בגמרא אתיא לחם לחם ההיא דחייא בעלמא היא" היינו שהעיקר לדינא הוא מה שתמה בגמ' "מי כתיב מצתכם" כמו שדחייא הגמ' בסוף, וכנ"ל בביאור הגמ' לרבינו חננאל.

וגם במאירי (סוכה לה:) כתב כן בהדיא וז"ל "יוצא אדם ידי חובתו בפסח במצה של מע"ש שהרי אין כתוב בה לכם ואע"פ שבתלמוד המערב פסלו מצה גזולה אלמא מצה ולולב הוא אינו כן אלא ממה שכתוב אלה המצות וכו'".

גם פסקי ריא"ז (פסחים פ"ב הל' ד אות ה') מבואר דס"ל דליכא דין לכם במצה שכתב בזה"ל "אין אדם יוצא במצה הגזולה שהיא מצוה הבאה בעבירה ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה' שהוא מברך על האכילה האסורה לו כמבואר בקונטרס הראיות וכן

לדברי רב אסי ויש דין "לכם" גם במצות.

וגם בהרא"ש (פסחים פרק ב' אות י"ז) איתא שיש דין לכם במצה שכתב בזה"ל "משמע מהכא דאין יוצאין במצה גזולה דרבנן אית להו שפיר גזירה שוה דגזירה שוה זו מקובלת בפ' רבי ישמעאל (מנחות ע:): וכו' אלא דרבנן אית להו דמצת מע"ש הוי שלכם אבל גזולה דלאו לכם היא לא נפיק בה וכן מוכח מסקנא דסוגיא דקאמר לימא מסייע ליה מדהכא פליג בהך נמי פליג שאני עיסה דכתיב עריסותיכם עריסותיכם תרי זימני וממעטינן מינייהו מעשר שני וגזול אבל הכא גבי אתרוג דלא כתב אלא חד לכם למעוטי שאול וגזול הוא דאתא אבל מעשר שני דאיתיהיב ליה לאכילה הכי נמי דנפיק ביה אלמא דלכולי עלמא גזול לא חשיב לכם, וכן כתב הרמב"ם ז"ל ופ"ו מהל' מצה דאין אדם יוצא במצה גזולה ובירושלמי גרס א"ר אושעיא ע"ש שנא' ובוצע ה' הדא דתימר בתחלה אבל בסוף דמים הוא דחויב לו אלמא משמע דאין בו איסור אלא משום ובוצע בך נאץ וגו' אבל בדיעבד נפיק בה ותו מסיק בה בירושל' רבי יונה אומר אין עבירה מצוה רבי יוסי אומר אין מצוה עבירה אמר רבי אילא אלה מצות אם עשאן כמצותן מצוה ואם לאו אינה מצוה ואפ' דהני אמוראי פליגי ואית להו כיון דלא עשאן כמצותן אינה מצוה ולא יצא ידי חובתו".

וכן משמע מרש"י שכתב בד"ה הכי קאמר לימא "מסייעא הא לכל מילתיה דרב אסי דמדבהא פליגי באתרוג נמי פליגי", ובד"ה תרי זימני כתב "אבל התם לכם למעוטי שאול וגזול אבל אתרוג של מעשר שני הואיל דאתיהיב ליה לאכילה נפיק ביה ואפילו לר"מ". והנה רש"י פי' דמדהא היינו חלה הה"ד אתרוג ולא דיבר כלום בענין מצה, וכן בדחיית הגמ' לא דיבר אלא באתרוג ומשמע שזה בכלל לא היה בהנידון משום שבהגזירה שוה לחם לחם כו"ע מודה, ללמוד מצה מחלה שצריך לכם, וכמו שכתב הרא"ש שגזירה שוה זו מקובלת הוא.

אך ברבינו אברהם מן ההר (סוכה לה:): איתא בזה"ל "תרי זימני אבל מחד מיעוטא לא נפקא לן דכיון

דמשתריא באכילה אע"ג דלית בה דין ממון לכם קרינן ביה ואע"ג דילפת גבי מצה לחם לחם מחלה ה"מ מחד מילתא דהוי כמאן דכתיב בה מצתכם דבעינן לכם אבל למיהוי כמאן דכתיב בה תרי מיעוטי לא אמרינן שמכשירה", הרי שס"ל שהגם שלמסקנה נשאר הגז"ש זהו רק בנוגע איסור גזול אבל מע"ש יוצא בה משום דיש בה היתר אכילה.

ד) מצה גזולה ושאולה בראשונים

וכן המתבונן בדברי הרא"ש יראה שכל דבריו סובבים בענין מצה גזולה, וגם ממה שכתב "וכן מוכח מסקנא דסוגיא דקאמר לימא מסייע ליה וכו' אבל הכא גבי אתרוג דלא כתב אלא חד לכם למעוטי שאול וגזול הוא דאתא אבל מעשר שני דאיתיהיב ליה לאכילה הכי נמי דנפיק ביה אלמא דלכולי עלמא גזול לא חשיב לכם" משמע בהדיא שכל המדובר בענין גזול וכדו' שאין לו רשות לאוכלו, ולא נחית כלל להכריע בענין מע"ש להיכא דיש לו רשות לאכול ואינו שלו, אדרבה הביא ראיה משם לנידון שלו שדוקא היכא דאית ליה רשות לאכול יוצא דנמצא שכו"ע מודה שבגזול אינו יוצא, ואם היה נפקא מינה מהסוגיא של מע"ש לדינא, היאך העלים עין ממנו כל כך.

וכן מפורש בראשונים שאין פסול לכם בשאולה והוסיפו שגם בגזול אין פסול מטעם אחרת, ז"ל חרושי הרא"ה (סוכה לה.) "ודוקא במעשר שני הוא דמשכחת לה אבל במידי אחרין לא משכחת לה דינא דלכם במצה למימרא דאסירא גזולה ושאולה דהא בשעת אכילה קנייה דלא סגיא בלאו הכי ואינו מתחייב אלא דמים וכי תימא קשיא נמי חלה דהא בלולב ואתרוג אסרינן של שתוף דבעינן לכם וחלה הא אמרינן דעיסת ארנונא חייבת בחלה איכא למימר דאין הכי נמי דמלישנא דקרא משמע הכי דכתיב עריסותיכם דמשמע תרי עריסות".

וז"ל הריטב"א (סוכה לה.) "ובירושלמי פסלי בפסח מהאי טעמא מצה גזולה ומשום דהויא לה מצוה

הבאה בעבירה דקנייה ביאוש ושינוי רשות של מצוה כדלעיל ואע"פ שאינה באה לרצות אית בה משום מצוה הבאה בעבירה ובגמרא דילן לא מדכרי הא דהתם כלל משום דלא משכחת לה דסברי לה כדאמרינן בפרק אלו נערות דמכי לעסיה בפומיה קנייה מתחייב בנפשו וכו' דלאו בר אהדורי הוא ואין לנגזל אלא דמים ותו ליכא בשעת הנאת גרונו ומעיו דעביד מצוה לא משום לכם ולא משום מצוה הבאה בעבירה כדפרישנא לעיל גבי לולב וסוכה ולא משכחת לה נמי במצה שאולה דשאולה כה"ג במידי דלא הדר בעינא הלואה היא וממונו של לזה גמור היא ולכם קרינא ביה הלכך לא משכחת לה אלא במעשר שני ואלביבא דר"מ וכו'".

ולמדנו מהרא"ה ותלמידו הריטב"א שבאכילה קונה האדם מצתו ואפי' גזל המצה יוצא בה יד"ח.

וממילא פשוט שזהו הביאור בדברי הרא"ש דבכל מידי שיש לו רשות לאכול כגון בשאולה הוה לכם, ורק פליגי הרא"ש והריטב"א בענין גזל ויתבאר בעזה"י"ת להלן המחלוקת בזה **לא מצאתי ביאור זאת**.

וגם יש להעיר שדברי רבינו אברהם מן ה**חד חלוק** מהרא"ש והריטב"א.....

ועוד יש להעיר שבאמת בדברי הרא"ש עצמו לא ברור כוונתו כל כך למסקנה דהא מביא דברי הרמב"ם שהאיסור מצד מצוה הבאה בעבירה, וכן כל אריכות הירושלמי שהביא הוא מטעם זה, וחיזק פסקו ע"פ מסקנת הירושלמי שאינו יוצא בגזל ואם היה ברור להרא"ש שטעם האיסור הוא משום לכם מה לדבריו עם דברי הירושלמי.

(ה) דעת הפוסקים בדין לכם

כתב המחבר (סי' תנ"ד הל' ד') "אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה וכו'" ויש להתבונן סיבת דין זה לשיטת המחבר ובב"י כתב "כן דקדק הרא"ש מהגמ' בפרק כל שעה וכן כתב הרמב"ם וכו'" והביא כל שאר דברי הרא"ש באריכות מהירושלמי מטעם מצוה הבאה

בעבירה ולא ברור מהו עיקר הטעם להבית יוסף, ומשמעות יש שעיקר הטעם משום מהב"ע כי עיקר האריכות בדברי הב"י בזה ולא העתיק כלל הגמ' שדקדק ממנו הרא"ש דינו, ולכאור' יש לזה ראייה ברורה שכן שיטתו דבכסף משנה (הל' ביכורים פ"ו הל' ד) הביא דברי המר"י קורקוס שם שביאור באריכות שהרמב"ם פסק כרב חייא שצריך רק היתר אכילה ולא כרב אסי שצריך גם קנין ממון שלכן אמר שלר"מ לא יצא יד"ח במצה של מע"ש כנ"ל וכתב הכסף משנה בזה"ל "ואני אומר עוד דודאי כר' חייא קימ"ל לגבי רב אסי דהא רביה דרביה הוא ואין הלכה כתלמיד במקום הרב".

והב"ח כתב "פירוש אפילו בדיעבד כמו שנראה מסוף דברי הירושלמי כך הוא מסקנת הרא"ש וכו' והרה"מ וכו'" וגם מדבריו משמע שעיקר הטעם משום מהב"ע דבזה המדובר בירושלמי ורק משום זה אינו יוצא.

וכן מבואר בפרישה שכתב "הטעם משום דעבירה מצוה כו'". וכן הביא הביאור הלכה (שם ד"ה אין) מהשאגת אריה (סי' צ"ד) והלבוש (שם) וכן ראיתי בדעת תורה בשם המקור חיים.

אך הביאור הגר"א ושלחן ערוך הרב והמ"ב כתבו לבאר דברי המחבר ע"פ תחילת דברי הרא"ש (ועי' בערה"ש וח"מ) שאינו לכם.

נמצא שלדינא ג"כ נחלקו אם הטעם שאינו יוצא במצה גזולה משום מצוה הבאה בעבירה או מטעם לכם.

(ו) דעת הפוסקים בדין גזולה ושאולה

וכדברי הראשונים הנ"ל שיוצא במצה שאולה כן הוא באחרונים עי' בכף החיים (אות ל"א) שכתב בזה"ל "אבל יוצא במצה שאולה ט"ז (סק"ד), חק יעקב (אות ה'), אליה רבא (אות ו'), חק יוסף (אות ז'), חמ"מ (אות ד'), ר"ז (אות י"ד), חיי אדם (כלל קכ"ח אות א'). וכתב שם החמ"מ דיוצאין בה אפילו לכתחלה וכ"כ הר"ז שם" ויסוד הדברים שמכיון שלא הדרא בעיניה

הוה שלו, וממילא גם בענין אורח דניתן לו לאכול יוצא ידי חובתו לכאור.

וכדברי הראשונים שיוצאין במצה גזולה כן הוא להל' גם באחרונים, עי' בהג' רע"א (תנ"ד ד'), מקור חיים (שם), אלף המגן (שם), חת"ס () ועי"ש שאוקים הדין שלא יצא בגזל מצא היכא דבלע אותו, וכן מבואר בפנ"י (פסחים כט. ד"ה בתוס' בד"ה בדין), וכן הביא בספר חג בחג מתשו' עונג יו"ט (סי' ל"ט), ומנחת ברוך (סי' ע"ב), ומגן אברהם (ר"ס קצ"ו).¹

(ז) אם יש לחלק בין אורח לגזילה

אך לכאור יש מקום לחלק בין גזילה לאורח דהנה הריטב"א (שם) כתב בזה"ל "לא משכחת לה (היתר אכילה ולאן שלו) אלא במעשר שני ואליבא דר"מ, דהכא כיון דברשות הוא אוכל ומשלחן גבוה קא זכי בדין ליכא למימר דקנייה בלעיסה דכי איתיה דגבוה הוא, ולא קרינא ביה לכם לר"מ".

וכן כתב המקור חיים (סי' תנ"ד) וז"ל "אך הא תמיה לי דהא אמרינן (כתובות דף ל') גבי תרומה מדלעסיה קניא והך קנין לאו קנין דגזילה הוא שאינו רק להתחייב באונסין אבל הוא קנין גמור מטעם שנוי דלקנותו להיות גזלן קנאו בפיו מטעם חצר² כמ"ש השיטה מקובצת בכתובות שם וכן מוכח מתוס' (גיטין נ"ג ד"ה גזלן) דלמ"ד היזק שאינו ניכר שמיה היזק הוי שנוי מכ"ש היזק ניכר דהוי שינוי ועמ"מ סי' שס"ג. והלעיסה היזק ניכר הוא דמחמת הלעיסה נפסד עד שהוא פחות וכו' משא"כ במעשר שני דלאו גזלן הוא דרחמנא נתנה לו רשות לאכול רק דלא הוי שלכם מטעם דמשלחן גבוה קא זכו, לא שייך לומר מדלעסיה קניא דאף

במעיו משלחן גבוה זכו ואין ראייה כלל ממע"ש".

וכונתם שבגמ' מבואר שבמעשר שני למ"ד ממון גבוה לא נחשב שלו כשאכלו, וצ"ע למה לא נעשה שלו בלעיסה, וע"כ צ"ל כנ"ל.

והנה בפשוטו כונתם שזהו גופא השתמשות של גבוה שיהא האדם אוכלו וממילא לא נחשב זה לקנין דהא לעיסת האורח הוא גופא זכות וקיים בעלית של הבעה"ב ומעולם לא קנה שיצא מרשות של בעה"ב. ולפ"ז לכאור הה"ד בכל אורח שאוכל אצל בעה"ב אינו נעשה שלו שיש לו רק רשות לאכלו ומבעה"ב קזכי ואכילת האוכל הוא גופא קיים זכות השתמשות של בעה"ב.

אך לכאור יש לחלק בין מע"ש לאורח דלר"מ שמע"ש ממון גבוה מה שיש היתר אכילה לבעל הפירות אין הכוונה סתם שהתורה נתנה לו הפירות לאכול, והיינו שהדין שצריך לאכול פירות מע"ש בירושלים דוקא הוא רק היכא תמצא שנתן התורה היתר באכילה, והיינו שבעצם ניתן לו לאכילה רק שאין ראוי לאוכלו מחוץ לירושלים לכן יאכל אותו בירושלים, אין זה הכוונה רק הכוונה שרצון התורה הוא שיבא בעל הפירי עם הפירי לאכול אותו בירושלים למען תלמוד ליראה את ה' כל הימים, והיינו שעיקר קפידת התורה שיהיה בעל הפירי מאוכלי פירות גבוה ומיושבי שלחן גבוה, ועי"ז ילמד ליראה את ה' כל הימים. משא"כ באורח שנטה ללין אצל בעה"ב ניתן לו מבעה"ב להאורח רק לצורך האורח ולא שייר לעצמו שום זיקה להאוכל ולא רוצה בה, ולא סברא הוא כלל לומר שגם במעיו משלחן של בעה"ב קזכי, וודאי בכגון זה אמרינן שזכי בה

1. ועי' בהג' ברוך טעם שם ומה שפקפוק בהראיה מגמ' מכתובות לא. ועד"ז איתא במועדים וזמנים (.....) ומפורש בש"מ כתובות לא: אך בתוס' רשב"א והריטב"א פליגי על שם עי' בש"מ שם.

2. צ"ע מה ב' נקודות אלו קנין מחמת שינוי, וקנין מחמת פיו כחצר

וכעת נברר מהרבה ראשונים ואחרונים שכל שיש רשות להאדם לכלות האוכל או החפץ, הרי זה חשב כשלו. והוא דברש"י (פסחים כט. ד"ה ויליף) מבואר שלרב אחא בר יעקב מדאורייתא מותר לישראל לאכול חמץ של נכרי בפסח מכיון שאינו שלו והקשה עליו א-ד) בתוס' בזה"ל "וקשה דאי אפשר אם לא יהא שלו בשעת אכילה דאם נתן לו הנכרי הרי הוא שלו ואם גזל מנכרי הרי חייב באחריותו ולא גרע מחמץ שחייב באחריותו דהוי כשלו" וכן הקשה בתוס' הרא"ש, ובתוס' ר"ש משאנ"ץ, וחי' הר"ן.

ה-ז) וכן כתב הבעל המאור וז"ל "דמכיון דלעסיה קנייה ושלך קרינן ביה וכו'", וכתב עליו הראב"ד "ואי אמרת כיון דלעסיה קניה איכא למימר כגון שתחב לו חבירו למקום שאינו יכול להחזירו אלא ע"י הדחק דבהווא דוכתא לא קני הואיל ושללא ברצונו הכניסה לו וחזרתו אינו אלא מדוחק ולא אמרינן הכא אי בעי מהדר שהרי מקום דחוק הוא ואין כאן קניית ממון קודם חיוב הבליעה שנהנה מעיו מן החמץ וכו'" ומבואר מהראב"ד שכל שהכניסו ברצון בפיו מודה לבעל המאור שקנה בלעיסה, ועי' ברבינו דוד שהביא מחלוקת בעל המאור והראב"ד (וכתב) ובתוס' הרא"ש כתב כדברי הראב"ד.

וכן מבואר ברבים מגדולי אחרונים⁶ בסוגיא שם שכתבו

וכן מוכרח ממה שהריטב"א עצמו כתב שבשאלה קנה, ובמע"ש כתב שאינו קונה.

(סיכום

היוצא לנו מכל מה שנתבאר עד כאן הוא שיש הרבה ראשונים שלא מצריכין לכם במצה, וכדבריהם נקטו גם הרבה אחרונים.

ואפי' לדעת הראשונים המצריכין לכם, ס"ל להרא"ה והריטב"א שלא משכחת ליה שלא יהא יוצא ידי מצותו דהא קניה ליה בלעיסה, וכן נקטו להל' הרבה אחרונים.

ואם נתן בשאלה כתבו הרבה אחרונים דמכיון שלא הדרה בעיניה הרי הוא קונה, וכן כתב הריטב"א וכן משמע מהרא"ש.

ולכאור' די בכ"ז להתיר לכתחילה לאכול מצה בלא דעת לקנין, דממילא הוא שלו. אך נרחיב הדבר יותר בעזה"ת.

ח) ראייה ברורה מסוגיא דפסחים (כט.) שנעשה שלו בלעיסה וכדו'.

3. צ"ע בסוגיא ששינוי קונה בגזלן אולי לא שייך בלעיסת אורח, אך מחמת פיו כחצר לכאור' שייך.
4. כדי להעיר דלשון הגמ' לפנינו "או דילמא שאני התם" משמע שאין כאן דחייה רק חקירה, אך בר"ח והרא"ש משמע שגרסו שיש כאן דחייה עיין עליו.
- בביאור הלכה כתב שאפשר שאינו קונה בלעיסה דהקנין והמצוה באין כאחד והגם שיכול לקיים המצוה בבליעה אך לכתחילה צריך טעם מצה שזהו ע"י לעיסה (וזהו חי' שמשום הלכתחילה של המצוה יקרא כאחד) וכבר הקדימו המור וקציעה בסי' ק.... מציין אותו המור"ק כאן בסי' תנ"ר עי"ש.
- אך בדעת תורה בשם המור"ק חיים כתבו שבאמת קונה בלעיסה ולכן אסור רק משום מהב"ע, וכן כתב רע"א בהג' ובדעת תורה בשם הריטב"א.
- ובאמת דברי המור"ק ומ"ב מחודשים המה דמכיון שאין העיכוב בטעם רק לכתחילה היאך ולמה תהיה זה סיבה שיהא נחשב כאחד עם המעשה מצוה כדי שיהא נחשב כאחת ולא יצא. אבל יתכן שמשום סוף כל סוף הוא הטעם בהמצה הוא חלק בהמצוה הגם שרק לכתחילה דהוא לכתחילה באופן קיום המצוה ואינו קיום בפני עצמו ממילא נחשב כבר אז בקיום המצוה ממש ולכן נחשב כאחת. שוב ראיתי בהג' למקור חיים שציין לדברי ההר צבי (פסחים לת.) שביאור כן.
5. אך יש להעיר דמדטרח הרא"ש בשיטת חכמים דס"ל מע"ש ממון הדיוט משמע דס"ל להלכה דמע"ש ממון הדיוט שלא כהרמב"ם, וממילא היכא שיש לו רק דין אכילה ולא דין ממון אולי אינו יוצא, אך הא מסקנת הגמ' אליבא דר"מ קאי שאפי' ר"מ דס"ל מע"ש ממון גבוה מודה באתרוג שיוצא כי יש לו היתר אכילה, ולכן הגם שפליגי ר"מ וחכמים בדין ממונות של מע"ש אך בזה לא מצינו למסקנה שיפלוג חכמים על ר"מ שהיכא שיש לו רק התיר אכילה ולא דין ממון שאינו יוצא, שזה היה שיטת רב אסי.
6. שלא כמו שכתב בקובץ שיעורים (פסחים כט) שרש"י ס"ל שאורח אינו קונה

לפרש רש"י באופנים שונים שלא קנה או כהראב"ד, או משום שהוא שלא ברצונו, ועוד אופנים עי"ש בדבריהם, ומבואר שבסתם יש קנין גמור להיות שלו גם לשיטת רש"י.

ומבואר בהדיא בריא"ז ראב"ד ועוד שיסוד הקנין מחמת לעיסה כדברי הגמ' בכתובות ולכאור קשה מסוגיא דמעשר שני שאינו קונה להיות נעשה שלו, אך לפי הנ"ל א"ש ובפשוט.

והנה לכאור איכא סתירה בין דברי הר"ן ותוס' שהקשו על רש"י דלא שייך שלא יהיה החמץ שלו כשאוכלו, ומהריטב"א הנ"ל שקונה בלעיסה, לדברי הר"ן ריטב"א ותוס' שס"ל שאורח אצל בעה"ב אינו קונה האוכל אשר לפניו, עי' באריכות להלן. אך כבר כתב המהרש"ם (ח"ג סי' רצ"א) שכל דברי ראשונים הנ"ל בנוגע אורח הוא קודם שזכה בה האורח דבהזמנה לכד אינו קונה, וממילא פשוט דעי' אכילה קונה בה האורח.

וז"ל הג"ר מרדכי משה שלזינגר (פניני קהלת יעקב עמ' צ"ט) "עוד שאלתי באותו יום את מרן האם יש להחמיר לקנות את המצה של מצוה כדי שיהיה "מצתכם" להמבואר בריטב"א סוכה ל"ה וברעק"א או"ח סי' תנ"ד ס"ד דמדלעסיה קניי' והשיב מרן לא, ולא מובא בפוסקים ושאלתי ולהמבואר בקה"י ליקוט"ם ח"א סי' י"ר דאורח אי משלו אוכל אם לאו תליא בפלוגתת הראשונים, והשיב מרן כל הנידון

בקה"י הוא קודם הלעיסה".

ולכאור מסוגיא זו ראייה גדולה, שיוצא ידי חובתו באכילת מצה בלעיסה.

ט) אפי' בלא כוונה ואפילו על כרחו קונה.

ומבואר מתוס' עוד שאפי' בלא דעת לקנות או יותר שאפי' לא ניחא ליה לקנות קונה, דהא כאן עובר על איסור חמץ שקנה ונעשה שלו בעל כרחו, וכן משמע מהראב"ד דדוקא אם תחב לו חבירו על כרחך למקום שאינו יכול להחזירו אלא ע"י הדחק לא קנה, אך אם תחב לו חבירו שלא ברצונו למקום שיכול להחזירו מבואר בהדיא בדבריו שקנה, (ואפי' לרש"י רק לדרכו של הפנ"י לא קנה משום שלא ברצונו, אך לשאר ביאורים גם רש"י מודה בזה).

ז"ל המהרש"ם (ח"ז סי' קפ"ה) "דכבר נודע דעת מהרי"ט בשניות חח"מ סי' ק"נ דידו של אדם קונה שלא מדעתו, ואף דהעודר בכנסי הגר וקסבר שהן שלו, לא קנה התם משום דהוי מעשה קנין ולא קנה אלא במתכוין לקנות, אבל רשותו קונה שלמ"ד וענתה"מ (סי' ר' סקט"ו) שהחזיק ג"כ בזה, ועמח"א (הל' קנין משיכה סי' ד' וסי' ה'), וש"ך (ח"מ סי' רה"ע סק"ג). וגם אי נימא דגם ידו אינו בלא כונה ובמק"א הבאתי ראייה מב"ק (כ"ט: ורש"י ותוס' שם ועמל"מ פ"ב מזכ"י מ"ט וב"מ ז' מגזילה הח' וקצה"ח (סי' רס"ח סק"ב), ועתוס' ב"ב (נ"ד. ד"ה אדעתא), ותשו'

7. וכן מדיוק מלשון התוס' בהדיא שנעשה שלו, וכן הבעל המאור נקט לשון שלך קרינן ביה, וגם הראב"ד לא פליג ע"ז כנ"ל, וכ"ז שלא כדברי האבן האזל שהבאתי לעיל שכתב שהשלו בחמץ די בזכות אכילה ועשיתי סמוכים לזה שדומה לשלו במצה, ולפ"ז אין כל הראשונים היתר נוסף רק שכולם מסכימים לגדר זה של זכות אכילה. אך כנתבאר למעלה דמבואר מראשונים שהמדובר בקנין גמור של לעיסה.

ובספר שבות יצחק דייק מרבינו פרץ שהקשה רק ממה שקם ליה ברשותיה וכ"ש שאסור מהיכא שקבל עליו אחריות, וכתב שס"ל כרש"י שאינו קונה על כרחך, אך עדיין ס"ל שקונה אם רוצה, ויש לציין לדברי רבינו פרץ בנדירים שס"ל שאורח קונה, ועל כרחך צ"ל כנ"ל שרק משום שאינו רוצה אינו קונה אך אם ניחא ליה קונה מיד אפי' בלא אכילה.

ויתכן לומר עוד שרבינו פרץ לשיטתו היה מוכרח ללמוד שאינו קונה על כרחך (וכן נאמר גם ברש"י) דלפי מה שס"ל לרבינו פרץ שאורח קונה מיד אם ניחא ליה בה אין צריך לקנין אכילה י"ל שלא היה שייך להם ללמוד כתוס' שכל הגמ' שמותר מדאורייתא חמץ הוא רק באופן שנהנה החמץ שלא באכילה דאם באמת ניחא ליה עם החמץ היה קונה מיד מן הגוי אפי' בלא אכילה דהא אינו מצריך קנין לעיסה וא"כ מה לי שנוטל אותו להנאה או נוטל אותו לאכילה מכיון שניתן לו לכל מה שירצה הרי נקנה לו רמו שמצינו באורח ולכן הצריך לחלק שהיכא שאינו רוצה בקנינו אינו קונה אותו על כרחך בין באכילה בין בכל אופן שיהיה וא"ש בעזה"י.

ובעצם שיטת רש"י תמוה מאוד מה שלא ראיתי מציון לשיטת רש"י בכתובות ל: ד"ה איבעי (שקונה בפיו הכוונה שנעשה מזיק) וביאור אותו הש"מ (לא. ד"ה והא דאקשינן) בטוב טעם שבאמת אין קנין בפיו וחולק על תוס' שקונה מטעם יד, וממילא פשוט שתוס' ושאר ראשונים לשיטתם שקונה בפיו וממילא א"א שיאכל הישראל ולא לקנות אך רש"י לשיטתו לא קשה כלום.

ר"מ מינ (סי' פ"ב) מ"מ בלעיסה ואכילה ודאי קונה גם בלא כונה א"כ הרי א"א שיאכל חמץ של עכו"ם או של הפקר ולא יהיה שלו, אא"כ מכויץ בפירושו שאינו זוכה בו. וא"כ התינח אם אוכל מזיד, אבל כשיאכל בשוגג לכ"ע יהיה שלו, ועובר עליו. וגם בלא"ה לא אדע מה קושיא הרי התוס' כתבו באמת דא"א שיאכלום ולא יהיה שלו וכו" עי"ש.

ודברי תוס' הללו הובא ג"כ להלכה בפוסקים, דהנה במ"א (סי' תס"ו ס"ק ב') איתא בזה"ל "ז"ל הרמב"ם פ"ה מיסודי התורה "בד"א שאין מתרפאין באיסורין בזמן שהן דרך הנאתן כגון שמאכילים אותו שקצים ורמשים או חמץ בפסח, אבל שלא כדרך הנאתן שעושיין לו רטיה או מלוגמא מחמץ או מערלה או וכו' וז"ל הכ"מ כתוב בא"ח על מ"ש רבינו מותר לעשות רטיה מחמץ בפסח כיון שיש לו מכה י"א דלא היתר אלא מחמץ דעכו"ם והשאלה לישראל או הניחה ע"ג מכתו ואין אחריות על הישראל וכו' וא"כ צריך לומר דהא דאמרין לא ילעוס דוקא בשל ישראל ומשום דעבר בבל יראה ועיין בתוס' ריש דף כ"ט", וכתב המחז"ש לבאר סוף דברי המ"א בזה"ל "דאם לעסו אפילו הוא של גוי מ"מ מקרי חמץ של ישראל דאפילו נתכוון לגזלו ע"י לעיסה חייב באחריותו ועובר עליו", ובפרמ"ג כתב בזה"ל "יע"ש דבהנאה משכחת שלא יהא שלו" ולמדנו משניהם דבכוונת המ"א שבלעיסה ודאי עובר משום שקונה החמץ כדברי תוס'.

וז"ל השלחן ערוך הרב (שם הל' ד') "במה דברים אמורים בחטים של ישראל אבל חטים של נכרי שלעסן הנכרי והשאלין לישראל להניחן על גבי מכתו בפסח הרי זה מותר אם אין אחריותו על הישראל כיון שאין דעתו לזכות בהם שיהיה שלו אלא עדיין הן ברשות הנכרי ולכך אינו עובר עליהם בבל יראה ובל

ימצא" והנה מה שכתב שלעסן נכרי (וכן כתב המ"ב וכנראה שהעתיקו מדבריו) בהג' כתב שזהו משום שאם לעסן ישראל קונה החמץ ע"י לעיסה, והיינו שלמד כן מהמ"א שציין לדברי תוס' הנ"ל.

ועוד למדנו מדברי השלחן ערוך הרב שזה שאינו קונה בהנחה על מכתו, הוא רק משום שאין דעתו לזכות, ואם היה דעתו לזכות היה קונה ועובר באיסור חמץ, אפי' מלוגמא שאינו אוכלו.

המקור חיים (שם סק"א) תמה על מגן אברהם הנ"ל וז"ל "והוא תמוה בעיני הרבה דהא הט"ז בס"ס תנ"ד כתב בהשאלו מצה לאכול דנקרא לכם כיון דשאלה זו לא הדרא בעיני' שהרי אוכלו ועמ"ש התוס' בפסחים (כ"ט בד"ה בדין הוא) שהקשו דהאיך משכחת לה באכילה של אחרים דהא קני ליה ע"ש ולא מוקי לה במניחה מרצונו לתחוב כמ"ש התוס' בכתובות (דף ל') ואינו מתכוין לקנותו וע"כ צ"ל דכיון שהאחר נותנו לפיו למקום שיפסיד אין לך מתנה גדולה מזו וכשהוא מקבלה ונהנה בהפסידה אף שאינו מתכוין לקנותו נעשה שלו ממילא שהרי נוטלה ועושה בו צרכיו ומפסידו ואינו מחזיר לו א"כ ה"ג דכוותיה כיון שאומר לנכרי ליתן חמץ שלו ע"ג מכתו וכשיניח ע"ג מכתו ודאי שיופסד לגמרי עד שלא יהיה ש"פ וכ"ש כשנותן דבר לח על מכתו שיתביש ומאומה לא יחזור לו, ודאי דלאו שאלה דהדרא בעיניה הוא ואין לך מתנה גדולה מזו ומה לנו שנוטל חמץ חבירו מדעת חבירו להפסידו בפיו ובמעיו דנקרא שלו כדמוכח מדברי תוס' הנ"ל, או שנוטל ומניחו להנאתו למקום אחר שיופסד בו ולא יהיה לו מה להחזיר" ולמדנו מדבריו שלא זו בלבד שקונה בפיו, אלא כל אופן שהוא שלו להפסידו קונה אותו, אפי' בלא כוונה לקנין וגם ביאור דבריו באר היטב ועי' בהערה.⁸

8. ומדבריו משמע שלא מטעם קנין לעיסה באנו אלא עצם הדבר מה שנהנה מהפסיד המאכל בתוך מעיו אין לך בעלית גדול מזה (ובקובץ עץ חיים באבוב כרך י"א הביא כעין יסוד זה מהגר"ח מטעלו והגר"מ גיפטר זצ"ל). ועד"ז כתב האמרי בינה (סי' כ"ג) בענין מצה וז"ל "ומזה נראה דאף למ"ד דבעי דין ממון ואינו יוצא במ"ש דממון גבוה הוא היינו משום דחל שם גבוה עליו לעולם דכל היכא דאיתי' דגבוה הוא אבל בהפקר כה"ג אף דלא נתכוין לקנות מ"מ ממילא שלו הוא כיון דשום אדם א"י לזכות בו ושם הבעלים זה ב' לכם" והנה בשו"ע הרב איתא בהדיא שאינו קונה שאין דעתו לזכות בו שלא כדברי המקור חיים ומבואר שנקט דברי המ"א כפשוטו ודי בזה שאין דעתו לקנות וכן הוא שיטת הרשב"א ז"ל בספר צרור החיים לתלמיד הרשב"א דף קכ"ד "וקילור והאיספאנית של גוי בפסח מותרת

גם במגן האלף נתקשה בהמ"א וז"ל "ועל מ"ש בכ"מ שמתירין בחמץ של עכו"ם ואינו מקבל אחריות קשה להבין, כיון שנותנו לישראל להפסידו ע"ג מכתו, והרי נפסד ולא ניתן לחזרה, הרי הוא של ישראל לגמרי, וכבר רמז המ"א למ"ש התוס' פסחים דף כ"ט דלא משכחת שיאכל חמץ שאינו שלו שקנאו, עיין בסמק"ח ג"כ שתמה בזה ממ"ש התוס' שרמז להם המ"א" גם בישועות יעקב דן בשאלה זו מתוס' הנ"ל, ועולה מכולם שודאי הלכה כדברי תוס' הנ"ל כפשוטו, רק ברטיה של חמץ יש חילוק מיוחד עי"ש בדבריהם.

(י) גדר דין שלו בד' מינים ועוד.

הנה המ"א בסי' תרל"ז (ס"ק ג') הביא מהיראים שאפי' למ"ד גזל עכו"ם מותר אינו נקרא שלכם, ולכן אינו יוצא ידי חובתו בד' מינים שגזל מעכו"ם, ובהג' רע"א כתב שכן גם דעת הרמב"ן, ודברי המ"א הובא להל' בנתיבות (חומ"מ סי' שמ"ח ס"ק א'). אך האבני מילואים (אה"ע סי' כ"ח ס"ק ג') חולק על המ"א משיטת רמב"ם שס"ל שמע"ש יוצא בו יד"ח הגם שאינו שלו, מכיון שיש בו היתר אכילה, ובגזל עכו"ם הרי מותר באכילה.

וכתב בספר אמרי בינה (דיני יו"ט סי' כ"א) על דברי הא"מ "ולדעת ספר היראים שבמג"א הנזכר דלא הוה לכם, הוא או משום דכל אחד יכול ליקח ממנו כיון דלא בא לידו מדעת בעלים, או למ"ש במ"א דעכ"פ העכו"ם הבעלים הראשונים שגזל מאתם בכחם לחטוף ממנו ואין תורת גזלן ע"ז, כיון דלא הקנו לו ובגזילה בא לידו לכך לא הוה לכם, כיון דיש שיעור

זכות לאחרים, משא"כ במע"ש דעכ"פ אסור לאחרים לגזול ממנו. ועיין רמב"ם (פ"ג הי"ב) ממע"ש שכתב כבר בארנו שמע"ש ממון גבוה הוא לפיכך אנו אומרים שהגונב מע"ש אינו משלם תשלומי כפל והגזלו אינו משלם חומש, ומשמע דקרן עכ"פ משלם, וכן כתב להדיא הרדב"ז בספר יקר תפארת שם וז"ל "דבכל הני רעהו כתיב ולא הקדש אבל משלם דממון שיש לו תובעין הוא עכ"ל" עי"ש עוד.

והגר"ש שקופ (חידושים ב"ק סי' ל"ט) כתב על דברי האבני מילואים בזה"ל "ולענ"ד זוהי שגגה דבזה לא חלק אדם מעולם דלא בעינן לכם שיהי' לו קנין וזכות פרטי, דזהו עיקר פשטות הכתוב לכם משלכם, ובהפקר בלא קנין או בגזל עכו"ם בלא קנין דאפשר לקנות בו ודאי דלא נפיק ביה, ובגזל עכו"ם למ"ד מותר אין לו היתר אכילה יותר מכל אדם, ע"כ ודאי דלא יצא. ועיקר מחלוקתם שם בגמ' הוא רק אם בעינן שיהיה מיקרי ממון, או דסגי דהוה שלו לענין אכילה, והוא כמו מעשר שני למ"ד ממון גבוה דיש לו זכות וקנין משל גבוה לענין אכילה שהוא יכול לאכול ולא אחר וכו'".

וכן כתב באבן האזל (נזקי ממון פ"ח ה"א) "ובאמת השגתו אינה נכונה כלל דצריך להבין איך סבר הך מ"ד לפי שאין בו היתר אכילה, הא בכולי דוכתי מוכח דבאתרוג בעינן שלו. אכן הביאור פשוט דפליגי בדין לכם דאתרוג צריך להיות שלו, אם הדין ממון שיש בהאתרוג צריך להיות שלו, או דסגי אם ההיתר אכילה הוא שלו הוי בזה לכם, דהא לא בעינן דוקא שיהיה בהאתרוג שוה פרוטה, ולכן לא בעינן לכם שיהיה הממון שלו, וסגי שיהיה זכות אכילה שלו, ולכן מע"ש בירושלים הזכות אכילה היא שלו, דאין לאחור

שלא כדרך הנאתו קא עביד אע"פ שאם היתה של ישראל היתה אסורה משום בל יראה אבל בשל גוי של אחרים קרינן ביה ואתה רואה של אחרים ושל גבוה פסחים ב ואע"פ שנתנו לו הגוי אין דעתו של ישראל לקנותה ואין אדם קונה בעל כרחו כן שמעתי מפני מורי הרשב"א ז"ל" (ברית הלוי)

וכן הרשב"ץ ז"ל בסיים מאמר חמץ כתב בזה"ל "וזה אינו מותר אלא אם אינו עובר עליו בב"י וב"י כיון שהישראל לא קנאו שלא היה שלו דהו"ל כשופר של ע"ז שהגביהו ע"מ שלא לזכות בו וה"נ דכוותה וכ"כ הרשב"א ז"ל בתשור" (מטה יהודה) ואולי תלוי ביסוד הנ"ל דאם הקנין הוא בתורת שאר קנינים כמו קנין חצר או מסתבר שאם דעתו שלא לקנות שאינו קונה כמו בכל קנין אך אם הקנין מצד עמם מה שהוא שלו ורק הוא יכול להנות ממנו מסתבר שלא יהי דעת שלא לקנות. ויש לברר עוד יסוד הנ"ל שכתבנו במקור חיים.

שלא היה כאן דעת להקנות ולקנות מקרי שלו, דהא כאן הבעלים נתן רשות להאורח לאכול, ואין זה כגזל עכו"ם שאין זכות כלל באכילה, רק שאין בה איסור ואולי יש לו לאורח איזה זכות בהאוכל שיש לאכול, ודי בזה שיהיה חשוב שלו לאכילה לכו"ע וצ"ע, ונכתב עוד בזה להלן בעזה"ת.

(ט) סוגיא בקונם בעה"ב האוכל על האורח

איתא בגמ' (נדרים לד): "אלא ככרי עליך לאפוקי מאי וכו' לאפוקי דאי אומניה עלה" וכתב המפרש בזה"ל "לא לאפוקי דאי אומניה עליה למיכל מההוא ככר מעיקרא והדר א"ל ככרי עליך דהתם כיון דאומניה עליה קנה חלקו כמה שהוא יכול לאכול הימנה ואינו יכול לאוסרה עליו דלאו כוליה דנותן הוא אלא גם דמזומן".

ועד"ז כתב רבינו פרץ וז"ל "דמשעה דאומניה קנה במזונות חלקו של ככר ושוב אין יכול לאסרו עליו".

וכן משמע בפ"י הרא"ש שכתב בזה"ל "ונראה כפי' רבי יונה ז"ל וכגירסתו פשיטא דאי יהביה במתנה אסור דאי לא ככרי עליך לאפוקי מאי, דאי שרית ליה אם נתנה לו במתנה היכי משכחת לה שאסרו עליו דסתם ככר אין בו כי אם הנאת אכילה, ומסתמא המודר לא יאכלנה אלא א"כ יתנה לו המדיר, ומשני וכו' אי נמי דאומניה עילויה לענין זה חל עליו האיסור שאסור להזמינו עליו, שמיד דשהזמינו עליו הוא נהנה במה שהוא מכבודו ורוצה להאכילו אע"פ שעדיין לא אכיל" ומדלא כתב בפשיטות שאסור הככר עצמו ממש משמע שאינו נאסר.⁹

המתבאר מכ"ז הוא שאורח קונה האוכל מיד כשניתן לפניו אפי' לא עשה שום מעשה כלל לקנות, אך רבים מהראשונים חולקין ע"ז.

זכות לאכול אלא להבעלים, אף דהממון הוא ממון גבוה. ונמצא דצדקי דברי המג"א דגזל עכו"ם שיטת היראים דלא קנה, אף דיש בו היתר אכילה אבל אינו לכם, דאין לו זכות בהיתר אכילה, דהא כיון דלא קנה הגזל עכו"ם גם אחרים יכולים לאכול ולכן ודאי אינו יוצא באתרוג.⁹

והנה למידיים מכל נידון זה יסוד חדש שכדאי לצאת ידי חובתו כד' מינים לא צריך שיהיה לו זכות בממון הד' מינים דאין זה מעכב בגדר "לכם", וכל מה שמעכב הוא שיהיה לו "זכות אכילה" בהאתרוג, וזהו להמ"א ודעימיה, ולהאבני מילואים אינו צריך אפי' "זכות אכילה" רק די בזה ש"ראוי לו לאכילה" אפי' שאין בו שום זכות קנין כלל, ודי בזה להיות מקרי "לכם".

ודאי יוצא האורח בדין לכם באכילת מצה דהא יש לו היתר אכילה, ואפי' להמ"א ג"כ ברור שרק בגזל עכו"ם אינו יוצא ידי חובתו שאין לו זכות בו כלל שהוא שלא מדעת בעלים, אבל זה ברור שלא צריך להיות זכות ממון בהאתרוג או המצה, לצאת ידי חובתו דלא צריך רק זכות אכילה כמו מע"ש.

ויש לומר שגם להמ"א ודעימיה הכא במצה מקרי לכם לא מיבעיא להביאור בדבריהם ששאני מע"ש שאין רשות לאחר ליטול הפרי מהמחזיק בו משא"כ בגזל מעכו"ם ברשות לכל אחד ליטלו ממנו, הכא ודאי שאין רשות אכילה רק לו. אלא אפי' אם הביאור שהעכו"ם עצמו יכול ליטלו ממנו, כאן אם בתורת שאלה בא לידו אפי' אם נאמר שלא נעשה שלו הא עכ"פ לכאור' אין לבעלים יכולת לחזור מהשאלה, ורשות ניתן לו לאכול, הרי שרק לו הזכות לאכול ולא גרע ממע"ש דמקרי שלו הגם שלית ליה בה דין ממונות.

אך אם בא לידו סתם ככל אורח אצל בעה"ב, יש לעיין דאולי מכיון שניתן לו רשות לאכול סתם הגם

9. וכן מבואר בחי' חת"ס סוכה דף ל. ד"ה והנה קושיא זו דלך וכו' שכתב דא"א לקיים מצוה המצריך לכם בדבר שמוחזק בו מטעם המוציא מבירו עליו הראיה למ"ד שאם תפוס ממנו אין מוציאין מהמתפיס.

10. ויש לדחות ע"פ דברי רע"א כאן עי"ש אך בפשוטו זהו ביאור דבריו, וכן כתב בקר"א שהוסיף שזהו אכן חי' דע"י הזמנה יזכה בחלקו.

א) ז"ל הר"ן "כלומר וכו' וכי קאמר ליה עליך לאפוקי דאי אזמניה עלה תתסר ליה דההיא שעתא נמי ככרו היא".

ב) ובנמו"י כתב בזה"ל "אם יזמינו לאכול אצלו וכו' דזה משמעות ככרי דאז ככרו הוא שהמזמין לחבירו מפתו (מבעה"ב) יאכל".

ג) וכן בפ"י התוס' אי' שחל איסור על הככר שנתן לפני האורח, וז"ל תוס' ישנים "שאם הזמינו עליה שעדיין היא ברשותיה כל שעה לענין זה אוסרה עליו".

המתבאר מראשונים אלו שאין האורח קונה הככר, וכן מצינו עוד ראשונים שפליגי בהדיא על ראשונים הנ"ל וכתבו שאין האורח קונה ונעתיק דבריהם.

ד-ה) בריטב"א לצד הרי"ף הביא פי' המפרש הנ"ל בשם יש מי שפירשו וכתב עליו בזה"ל "ורבינו ז"ל השיב על פי' זה כמה תשובות וכו' היכי דמי אי דאמר ליה מעיקרא קודם נדרו קני מעכשיו ומשוך פשיטא דלא מצי אסר ליה בשום אנפא ובשום לשון שאין אדם אוסר נכסי חבירו על חבירו וכו' ואי דלא אמשכיה ניהליה מעיקרו אכתי ממנו דמדיר הוא ואמאי לא חייל נדרא עליה וכו' אלא עיקר הפי' וכו' ולהכי אמר ככרי עליך אסור דהשתא ודאי אי אזמניה עליה אסיר ליה דבהזמנה לא נפיק מרשותיה דמדיר ועדיין ככרו הוא וכו'" וככל חזיון הזה הוא גם בפ"י הרמב"ן שם.

ו) וברשב"א איתא בזה"ל "אבל אזמניה עליה כי אכיל משל מדיר אכיל ויש ספרים דגרסי וכו' ולפי גירסא זו וכו' א"נ דאזמניה על הככר קודם שאסרו עליו דכיון דהזמינו על אותו ככר שוב אינו קרוי ככרו וכו' ואין גירסא זו נכונה כלל וכו' ואזמניה עליה נמי אמאי אינו אסור אי כבר קנאו לאו ככרו הוא והאי **חאו** אזמניה הוא אלא שנתנו לו במתנה קודם לכן ואם לא קנאו אכתי ליתסר עליה דככרו הוא".

ז) ז"ל רבינו אברהם מן ההר "אלא ככרי אתא לאפוקי שאם הזמינו תחילה לאכול עמו מהככר ואח"כ אמר ככרי עליך אינו נאסר בככר דככר שלי משמע וכיון

שהזמינו קנה חלקו בככר ותו לא מצי למסריה עליה ההוא ככר בלשון ככרי שאינו אוסר בזה הלשון חלקו של המזומן אבל אי אמר ככר זה חזר ממתנתו ויכול לאסר שהרי לא זכה במתנה עדיין. והאי פירושא לא דייק דויכי קנה חלקו בהזמנה דנימא דככרי לא משמע כל הככר אי אמר ליה קני מעכשיו ומשך פשיטא ואי לא משך היכי קנה בהזמנתו ממנו הוא ומצי למסריה וכו' ועיקר הגירסא דהכי גרסינן וכו'" ועיי"ש בהמשך שיש חסר גדול בדבריו.

ח) וז"ל המאירי "וגדולי הרבנים פרשו בזו דברים שלא נתישבו לי ומתוכם אתה למד שאם הזמין ראובן את שמעון לסעוד עמו אינו יכול לאסור עליו עוד חלקו מאותה סעודה מפני שכבר זכה. ודברים מתמיהים הם, ובמחילה מהם אין ראוי לסמוך עליהם, ואף גאוני ראשונים כתבו דאזמניה עליה ולתסר משום דלא דמי למתנה שהמזומן משל מדיר הוא בא לאכול ויכול לאסור וכו'".

ט) וז"ל הרנב"י הובא בש"מ שם "דהזמנה לאו מתנה הוא, שהסועד אצל חבירו כל מה שהוא אוכל מבעל הבית הוא, מפתו יאכל ומכוסו ישתה וככרו מקרי".

ובש"מ הביא בשם הרי"ן בזה"ל "כגון שהזמינו על הככר וכבר קנה חלקו המזומן ואח"כ הדירו מדיר מן הככר ומכיון שזכה בו בחלקו שוב אינו יכול להדירו, ועליך בא לאשמועין דוקא הדירו ואח"כ הזמינו אסור וכו' אבל הזמינו ועכשיו זכה בו ואח"כ הדירו אינו יכול לאסרו מה שנתן כבר" הנה הגם שכתב כהפי' בגמ' שהאורח קונה, אך משמעות בדבריו יש שצריך לזכות בו ממש ואינו קונה בהזמנה לבד וצ"ע.

י) אורח המקדש באוכל של בעה"ב

ז"ל הריא"ז (קידושין ה"ח א"ב) "ונראה בעיני בבעל הבית המזמן אורחים בשולחנו וחלק להם מנות ולקח אחד מהן מנתו וקידש בה את האשה מקודשת

יונה סוף פ"ח ברכות^{12, 13}.

ובערוך השלחן (הל' ע"ד ע"ה) הביא מחלוקת הרמ"א וט"ז וכתב בזה"ל "וי"א דזהו רק כשעדיין לא נתנו לכל אחד חלקו לפניו, אבל כשנתנו לכל אחד חלקו לפניו הוי כשלו ורשאי לעשות בו מה שירצה (באה"ט), ויש קצת ראייה לזה ממס' ר"א פ"ט ע"ש (ע' בהגר"א סק"נ ובמ"א שם ס"ק כ"ב ודברי הב"ש סקמ"ו צ"ע ודוק). יש מי שאומר דאורחים המסובים אצל בעה"ב אפילו בירו חלקם והניחו לפניהם ונטל בעה"ב ממה שהניחו לפניהם וקדש את האשה מקודשת כל עוד שלא נתנו לתוך פיהם (באה"ט בשם מהרי"ט), ואע"ג שכתבנו דכשנתנו לכל אחד חלקו לפניו הוי כשלו זהו אמת כשעשה בחלקו איזה מעשה דכשם שיכול ליתנו לתוך פיו כמו כן יכול ליתנו לאחר וזהו קניינו אבל כל זמן שלא עשה בחלקו איזה מעשה עדיין נחשב החלק כשל בעה"ב (נ"ל) וכו".¹⁴

והיוצא מכ"ז שכ"ע מודה שהיכא שנטל האורח ונתן לאורח אחר המסיב שם וקידש בה הוה קידושין גמורים. ולכא"ו קשה מכל ראשונים הנ"ל שנדר חל על אוכל שנתן לפני האורח, ודוחק לומר שכל האחרונים הסכימו בהסכמה גמורה שלא כדברי רוב ראשונים ורק כהרא"ש בפירושו ורבינו פרץ והמפרש.

אך באמת כבר תלה שני סוגיות אלו בהדדי המרי"ט אלגאזי בספרו שמחת יו"ט (סי' מ"ט), ותשו' מהרש"ם (ח"ג רצ"א), וכן בתשו' כוכב מיעקב (סי' קכ"ה) כתב שראיה ברורה מסוגיא דנדרים שאורח אינו קונה. אך משאר פוסקים שכתבו כדבר מוחלט שהוה קידושין, ולא ציינו כלום להסוגיא בנדרים שהוא שלא כהר"ן ודעימיה מבואר שחלקו בין הסוגיות והדבר צ"ב.

שאינ בעל הבית מקפיד עליהם אם יעשו כל חפציהם במנותיהם" והובא בשלטי הגבורים (כב: מדפי הרי"ף),¹¹ ודברי הש"ג הובא להלכה ולמעשה בדרכי משה (אה"ע סי' כ"ח א"ט) וברמ"א (שם סעיף י"ז) וז"ל "אורח שיושב אצל בעה"ב ונוטל חלקו וקידש בה הוי מקודשת".

וכתב הט"ז ע"ז (ס"ק ל"ד) "תמוה לי מאד האי פיסקא דהא איתא בפ' כ"ה דף צ"ה אין האורחים רשאים ליתן ממה שלפניהם לבנו ולבתו של ב"ה אא"כ נטלו רשות מב"ה, וכן פסק בא"ח סי' ק"ע וא"כ כ"ש שלא ליתן לאחרים בלא רשות בע"ה ואמאי יכול לקדש בזה וע"כ נראה דאין כאן קידושין ודאי אלא ספק כנ"ל ברור".

ובב"ש (ס"ק מ"ו) כתב "אע"ג דאיתא בא"ח וכו' צ"ל דוקא לבנו לא יתן אבל רשאי לקדש בו אשה וכן ליתן זה לזה ע"ש בב"ח, וט"ז כתב מחמת קושיא דאינו אלא ספק קידושין".

ובהג' ט"ז כתב על דברי הב"ש בזה"ל "ואיני יודע מה עלתה על דעתו דודאי אם על בנו מקפיד כ"ש על אחר דהיינו לקדש בו אשה, ובב"ח לא כתב רק ליתן זה לזה רשאים דאינו מקפיד כיון שזימן אותם, וכן כתב הב"י בסי' קס"ט בשם רבינו יונה בפ' אלו דברים אבל מי שלא זימן בודאי אין רשאי ליתן לו דמקפיד דהוא כ"ש מבנו שהוא דמקפיד וכו'" ובאוצר הפוסקים הובא מהאחרונים שכן הוא באמת גם כוונת הב"ש ע"ש.

ובאמת כבר כתב התשב"ץ (ח"ג סי' צ"ה) מציין אותו בהג' רע"א שאם אחד מהמסובין נטל כוס של יין ונתנו לחבירו לקדש בתו שמקודשת **שהבעה"ב** אינו מהקרואים דהא המקבל הוא א' מהקרואים, וכן הוא בתשו' רשב"ש (סי' תקפ"ג) הובא באוצר הפוסקים (אה"ע סי' כ"ח), וכן הביאו ראייה מרבינו

11. וחסר קצת מלשונו הנ"ל ע"ש ויתכן שיהיה נ"מ במה שדנו הפוסקים אי מה שכתב הרמ"א שהוה קידושין הוא דוקא כנטל המקדש ממנה שכבר נתן לו הבעה"ב דכן הוא גם לשון הרי"א"ז והחסירו השלטי גבורים.
12. אך שם איתא רק שמותר אורח ליתן לאורח אחר ולא דן שם בענין קידושין.
13. אגב מדבריהם מבואר שלא כפשטות הרי"א"ז ורמ"א שמותר לקדש בו אפי' א' שלא מן הסעודה.
14. ועי' מה שהעיר עליו בהג' אוצר הפוסקים.

הנתיבות (ח"מ סי' שמ"ח) שהמקדש בגזל עכו"ם מקודשת, והגם שכתב היראים שאפי' למ"ד גזל עכו"ם מותר עדיין אינו שלו, והטעם דביקדושין לא צריך שיהיה שלו דהא מצינו שת"ח יכול לקדש בההוא ההנאה שמתקדשת לו, וכך מצינו ע"מ שאדבר עליך לשלטון שמקודשת הגם שלא נתן כלום, משום שמקודשת בההוא הנאה שיש לה בזה ודי בכך, וא"כ הה"ד בקדשה בגזל עכו"ם. ולפ"ז י"ל שהה"ד כאן באורח שיש לו איזה זכות בהאוכל די בזה לקדש אשה בההוא הנאה שנותן האוכל שיש לו זכות בה הגם שאינו שלו ממש.

ובזה יתבאר מה שלא דימו הפוסקים הסוגיא בנדרים כלל לסוגיא דקידושין כי בקידושין הגם שיכול הבעה"ב לאסור על האורח האוכל די באותו זכות שיש לו לאורח לקדש בה האשה, ותראה שהמרי"ט אלגאזי פשיטא ליה שאם מקודשת כשיטת הרמ"א אז צריך המקדש שיעשה בהאוכל מעשה קנין ממש ככל דיני קנינים, וממילא י"ל שתלוי באותו סוגיא בנדרים שהמדובר שנעשה שלו ממש. משא"כ לשאר פוסקים שמשמע שלא צריך בקידושין מעשה קנין ממש אין דמיון בין הסוגיות.

והשתא נחזור לנידון דידן דמצד אחד הוא דומה לנדרים שרוב ראשונים ס"ל שאין האורח קונה האוכל, וממילא הה"ד מסתבר שאינו שלו לקיים בה מצות ד' מינים. ומצד השני יתכן שדי בזכות אכילה שיש לו בה שיהא נחשב זכות היתר אכילה שיש לו בה כדי שיהיה נחשב שלו לקיים מצוה. אך באמת בנתיבות שם מפורש שאין די באותו היתר אכילה לקיים בה מצות ד' מינים והביא דברי המ"א הנ"ל ולכאן נשאר רק הגמ' בנדרים שאינו שלו ולא יצא בדומה לקידוש בגזילת עכו"ם. אך עדיין יש לצדד כנ"ל שאולי עדיף באורח שנתן לו הבה"ב רשות לאכול מגזילת עכו"ם וצ"ע.

שוב ראיתי במלואי משפט על נתיבות הנ"ל שתמה על דברי הנתיבות דהא באיסורי הנאה הוה שלו רק שלא שוה פרוטה לדידיה והקידושין חל משום שגרם

עוד צריך עיון דמסתימת הפוסקים משמע שלא עשה המקדש מעשה קנין כלל שיהיה שלו לקדש בו וז"ל הלבוש "ואורח שיושב אצל בעה"ב ונוטל חלקו וקידש הוי מקודשת שכבר הקנהו לו בעה"ב שיאכלנו ושלו הוא" ובפשוטו משמע שבהקנאה די שיהיה שלו.

וזה לשון הרשב"ש (שם) "ומאחר שאין שום הקפדת בעה"ב אם עמד זה ונטל כוס של יין וקדש בו את האשה קדושו קדושין שמשעה שתפסו בידו הרי הוא שלו לשתותו או ליתנו לאחר ואין שם שום הקפדה של בעה"ב".

וזה לשון התשב"ץ (שם) "ואם אחד נטל ממה שלפניו ונתן לו זכה בלקיחתו ונתנו למי שאין בעה"ב עליו מקפיד".

וז"ל המגן גבורים סי' ק"ע סק"ג "והביא ראיה דלא זכו רק עד שיבא לתוך פיהם מהא דאמרו בב"ב דף פ"ח הלוקח ירד מן השוק בירר והניח אפילו כל היום כולו לא קנה וכו' הרי דבבירר לא קנה וה"ה הכא ובאמת אין משם ראיה כלל דשם כל שלא עשה קנין ואין חברו מקנהו לו עד שיברור לו היפה ויקנה א"כ ודאי לא קנה, אבל כאן כל שזימן אותו ונותן לפניו, ודאי מקנהו לו להנות ממנו בכל אשר ירצה וכו', וכמ"ש ומה שהביא אח"כ דברי הרי"ז והוא מקור הגהת רמ"א באהע"ז שם, וכתב עליו ויש להסתפק אי דוקא במנותיהם קאמר במה שהיה להם לאכול נותנים דלא קפדו אינשי בהכי וכו', אמנם מ"ש נכון דכיון דכבר חלקו והגיע דבר זה לחלקו הרי הוא שלו ויכול לעשות בו מה שירצה".

וז"ל הערוך השלחן הנ"ל "ואע"ג שכתבנו דכשנתנו לכל אחד חלקו לפניו הוי כשלו זהו אמת כשעשה בחלקו איזה מעשה דכשם שיכול ליתנו לתוך פיו כמו כן יכול ליתנו לאחר וזהו קניינו" ומשמע בהדיא שלא צריך כלל למעשה קנין מכללי קנינים בכל מקום.

ולכאן יש מקום לבאר שמה שהוה קידושין אפי' שלא קנה המקדש האוכל בקנין גמור ע"פ דברי

להאשה הנאה שוה פרוטה ובאופן כזה די, והביא מהקצות (שנ"ג סק"א) דלתוס' והרא"ש מכיון שאינו ממון שלו אינו יכול לקדש, והמקדש בחלקו תנן שאינו מקודשת שאינו שלו (קידושין נב:), וכן הביא מהנתיבות עצמו בספרו קהלת יעקב (אה"ע כ"ח ג') שהקשה על הרמ"א היאך יכול לקדש בגזל הא אינו שלו ותי' שבגזל נעשה שלו שלא כמו שכתב בנתיבות הנ"ל, ולפ"ז קמה וגם נצבה היכן הוא הקנין של האורח המקדש באוכל של בעה"ב.¹⁵

והנה הרשב"א (ב"מ פ"ח) הקשה שמכיון שלקוח פטור מן התורה ממעשר למה אסרו חז"ל דמאי הא הוה רק ספק דרבנן. ותי' בתי' הראשון שאטו אורח האוכל אצל בעה"ב שאז אינו פטור ממעשר שאין לו דין לקוח, ומבואר מדבריו שאורח לא קונה דאם קונה הא הוה לקוח כמו שהוכיח בקובץ שיעורים (פסחים כט).

(כ) לכו"ע די אם הוא שלו לאכילה

ויש להתבונן אם שייך לומר שלגבי מצות התחשב התורה בגדר שלו בהיתר אכילה, כמו שפסק הרמב"ם שהגם שמעשר שני ממון גבוה יוצא בה מצותו מכיון שמותר באכילה. ובזה יש לפרש מה שכתבו הראשונים שקונה באכילה ועובר איסור חמץ שנעשה שלו, שזהו משום שאכלו ונעשה שלו לאכילה הגם שאינו שלו בעצם, ומה שמהני לעיסה זהו רק לענין שיהיה שלו לאכילה. אבל במעשר וכדו' י"ל שזה חל על הממונות כמו מעשר שני של הגמ',

ולפ"ז י"ל שלכן לא מועיל לעיסה להיות נחשב כלקוח דהא לעיסה אינו מועיל לחלק הממונות רק לחלק בעלית על האכילה שזה לא שייך לאיסור טבל שחל על חלק הממונות.^{16 17}

ואם כינן דברינו תהיה זה מקור לשאלותינו היכא שאין לו דין ממונות אך הוא שלו לאכול שיכול לצאת ידי חובתו בזה ואינו דומה לגזל עכו"ם אשר אינו שלו לאכול (הגם שאם יאכל אותו תהיה קונה אותו אך כאשר הוא אינו שלו לאכול כמו גבי אורח שניתן לו לאכול).

ובזה אולי י"ל עוד, דיתכן שמה שהוה קידושין באורח משום שדי בקנין שיהיה שלו לאכילה וזה אינו מצריך קנין ככל דיני קנינים. ז"ל הרמב"ם (מע"ש פ"ג הל' י"ז) "מע"ש ממון גבוה הוא שנ' לה' הוא לפיכך אינו נקנה במתנה אלא וכו' ואין מקדשין בו את האשה וכו'" עוד כתב (הל' אישות פ"ה הל' ד') "קידשה במע"ש בין בשוגג בין במזיד אינה מקודשת מפני שאין לו לעשות בו שאר חפציו עד שיתחלל שנא' במעשר לה' הוא" והפי' הפשוט בדבריו לכאור' הוא שהגם שמע"ש ממון גבוה עדיין היה שייך לקדש בו האשה מפני שיכול להנות ממנה אך מפני קדושת מע"ש הוא לה', לכן אין לעשות צרכי עצמו עמו. ומבואר שדי בזכות אכילה וכדו' שיש לו לאדם לקדש בו אשה.

ונראה שזהו באמת חזו"א מפורש שכתב (סי' קכ"ד לח.) בזה"ל "ולהאמור עדיין דברי תוס' קשים דלא יתכן שיהיה טבל טבול למ"ע ביד עני שיהא

15. אך אולי נאמר שיש קנין על היתר האכילה הגם שאינו קונה אותו שיהיה שלו מצד הממונות ובזה די לקדש. 16. ולכאור' הדבר מוכרח מהקור חיים בעצמו (ועד"ז נוכיח גם מראשונים להלן) דלהלן הובא מהקור חיים בזה"ל "וע"כ צ"ל דכיון שהאחר נותנו לפיו למקום שיפסיד אין לך מתנה גדולה מזו וכשהוא מקבלה ונהנה בהפסדה אף שאינו מתכוין לקנותו נעשה שלו ממילא שהרי נוטלה ועושה בו צרכיו ומפסידו ואינו מחזיר לו", וקשה ע"ז ממעשר שני וע"כ צ"ל כנ"ל.

17. הנה עיקר הנקודה שרציני עם הרשב"א הוא להסביר היסוד שנתבאר, ובעצם שיטת הרשב"א יש עוד ביאורים עיי' בספר שבות יצחק שכתב ששמע מהגריש"א זצ"ל "דיש לחלק דפטור לקוח נאמר דוקא כשיצא מרשות בעה"ב לרשות לקוח בכונת קנין להדיא ולא כשאוכל וממילא נעשה שלו דלא מסתבר שכל שאוכל משל בעה"ב יקרא לקוח" ובספר הליכות שדה (תשמ"ח סיון) הביא מהגריש"א זצ"ל (בנוגע סתירת הרשב"א העירובי חצירות) שהרשב"א ס"ל שלפטור לקוח לא די לקנות בשעה שנותן לתוך פיו אלא צריך לקנות קודם שמפריש ועי"ש עוד.

והנה שיטת התוס' שאם חוזר המוכר ולוקח מה שמכר שוב חוזר וניעור חייב מעשר שלו משא"כ במעשר בהמה שפטור לקוח הוא אפי' אם חזר ולקחו, וביאור החזו"א (שביעית סי' א' סק"ז) שמעשר בהמה הוא חייב על הגברא משא"כ בדבר שטבול לגבי המוכר חשוב טבול. ועיי' בספר ביאורי סוגיות (מעשרות סי' כ') שביאור לפ"ז שלכן אין אורח נחשב דלקוח וצ"ב, ועיי' עוד בזכר ליצחק סי' ל"א.

לענין עובר עליו בב"י ועי"ש.

והנה לעיל מובא מרבינו אברהם מן ההר שיטה בראשונים שהאורח קונה בזה שאין הבעה"ב יכול לאסור עליו אך הבעה"ב יכול לחזור בו (וממילא אח"כ יכול הבעה"ב לאוסרו על האורח) והגם שחלק עליו משום היכן הוא מעשה הקנין י"ל שס"ל לקנין קל כזה שהבעה"ב יכול לחזור בו די בדעת מקנה, ומה שרבינו אברהם מן ההר חולק עליו י"ל שזהו רק לענין קונם שמכיון שהוא ממון של בעה"ב ס"ל שיכול לאסור עליו, אך בעצם היסוד בזכות האורח י"ל שאינו חולק עליו.

ואגב בזה נתבאר יפה מה שתמהו כולם על השיטה שאורח קונה שהיכן הוא הקנין, ולפי הנ"ל ס"ל באמת שאינו נעשה שלו של האורח רק ס"ל שדי בזכות אכילה כזה שלא יהא חל קונם ואין זה חידוש כל כך, ורק בנוגע הל' נדרים ס"ל לשאר ראשונים שקנין כזה לא יעכב הקונם, וממילא הבינו שע"כ היה ס"ל להם שיש קנין גמור.

ונראה להוסיף עוד נקודה לענין שלו במצה ובקידושין ע"פ מה שנתבאר שכו"ע מודה שדי בזכות אכילה להיות נחשב שלו לקיים לכס, ובזה מיירי הפוסקים באה"ע כ"ח כנ"ל. ש"ל שלא צריך מעשה אכילה שיהיה שלו לענין אכילה אלא משעה שעשה בה איזה מעשה כל שהוא זכה בה לזכות בזה, שרק בקנין שגם חלק הממון עובר מרשות לרשות, בו צריך כל דיני קנינים אך כשאין חלק הממון עובר מרשות לרשות די במעשה כל שהוא, ולפ"ז יתבאר מה דמשמע באה"ע שדי במעשה כל שהוא שם שיזכה באוכל כנ"ל.¹⁸

אחר כותבי כל זאת ראיתי שככל חזיון הזה כבר כתב האמרי בינה בנוגע אכילת מצה בליל פסח (סי' כ"ג) וז"ל "אך נראה דבכה"ג כשנותן לו מדעתו ומזמינו לאכול ומתנה שלא יקנה עד שיבא לתוך מעיו בלא"ה אף בלא יאוש ג"כ יוצא לדין דקי"ל אתרוג

חשוב שלו דכיון דהטבל שלו מוציאין ממנו מ"ע. מיהו יתכנו דבריהם וכו' עוד מש"ל בעני האוכל משל בעה"ב ואף שאוכל משל בעה"ב יצא כיון שהן שלו לכלותן ועדיף ממעשר שני דהכא ממון הדיוט הוא וגם רשאי ליטול מ"ע כיון שאוכל משל בעה"ב וכדאמר בנדרים לד': לאפוקי דאי אזמניה עליה".

הרי מפורש בדבריו שהגם שהיה ממון של בעה"ב כדמוכח מגמ' בנדרים עדיין יוצא ידי חובתו במצה זו מכיון ששלו לכלותן, ולא עוד אלא שעדיף ממעשר שני שממון גבוה **ואעפ"כ נקטינן שיצא בו** ידי חובתו, א"כ כ"ש כאן שממון הדיוט ויש לו היתר אכילה והוא שלו לכלותן שיצא ידי חובתו.

ובספר מעשה איש איתא בזה"ל ועובדא ידענא שלא הקנה את המצות דליל הסדר להמסובין לפניו שאכלו ממצותיו מהגר"נ קרליץ שליט"א ועי' בספר חוט שני אריכות בזה ומסקנתו שאין צריך לקנות וכדברי החזו"א עי"ש, וזהו החזו"א לשיטתו הנ"ל.

שוב ראיתי מפורש יסוד זה בספר אמרי בינה (או"ח פסח כ"ד) "ומלבד זה בנתנו לאורח אף דל"ה שלו להקדיש ולתת לאחרים מ"מ כבר זכה בו לענין זה שיכול לאכול ואם נתנו בידיו ובא ליד האורח, ודאי זכה עכ"פ ששוב אין ביד הבעה"ב להוציא ממנו רק שיאכלנו וא"כ שפיר מעל דכיון דיש לו לאורח זכות זה לאכול נפק לחולין ע"י מעילה".

וכן כתב עד"ז גם באבן האזל (ח"ז הוספת להל' טוען דף לו:) וז"ל "ובזה יישבתי דברי התוס' בפסחים כ"ט ע"א במה שכתב התוס' דלא משכחת חמץ של אחרים באכילה דכיון שאוכל ממ"נ אם נתן לו הרי קנה אותו ואם גזל ג"כ עובר בב"י לענין חמץ ומקשים בפשיטות הא משכחת לה לענין דאזמניה בתורת אורח וכמו שכ' הר"ן בנדרים (ל'ד'): לעני ככרי עליך דלא קנה האורח את הככר ואמרת דעכ"פ בעת הלעיסה קנה לפחות לענין זה שיש לו רשות לאכול ואין רשות להלה להוציא מתוך פיו שכן כבר סגי בזה

18. ואם כינן הדברים תהיה ראייה מהערוך השלחן שמכיון שעשה איזה מעשה א"ל לבעה"ב לחזור על מעשה של האורח ורק קודם שעשה מעשה יכול לחזור?????????.

של מעשר שני יוצא עי' רמב"ם (פ"ח מלולב) ואף דפוסק כר"מ דמע"ש ממון גבוה הוא מ"מ סובר כמ"ד דסגי בהיתר אכילה וכמ"ש הכ"מ (פ"ו מבכורים) משם הר"י קורקו"ס עיין מ"ש בהגהותי לד"ח דיני לולב (סי' ב) בזה דמ"מ בגזל גוי והפקר דלית ליה זכות בו יותר מכל אדם לא הוי לכם ודוקא במע"ש אף דהוי ממון גבוה דהבעלים יש להם זכות זה לאכלו ואין יכול לחטוף ממנו עי"ש, מ"מ בנידון דידן כיון דאי אפשר לשום אדם ליטול ממנו, והוא יש לו זכות זה לאכול קרינן ב' לכם ומצתכם".¹⁹

(ל)

(מ)

לא כתיב מצתכם" (רוקח סי' רפא, והובא בהגה"מ חמץ ומצה פ"ו אות ו, ומגן אברהם סי' תנ"ד), ויש להסתפק בכונת סוף דבריו אי מסתפק אם באמת נפסק הלכה לאיסור מצה שאינו לכם בתלמוד בבלי. עוד כתב הרוקח (סי' רעו) "מי שאיבד אחד מג' מצות צריך ליתנה במתנה כדי שלא יצא הלה במצה גזולה".

"אמרינן בירושלמי דפסחים דשבת (פי"ג הל"ג) ודחלה (פ"א הל' ה) מצה גזולה אסור לברך עליה ואותו שאיבד מג' מצות המסומנות א' או ב' צריך שיתנם במתנה לאותו שבאתה לידו בין בשוגג בין במזיד, שאם לאו אותה שבאו לידו יעשה בפסול עליהם הסדר ולא יצא ידי חובתו בהם, כי גזולות הם ועליו נאמר בוצע ברוך ניאץ ה' כדאמרינן התם ובסוכה גבי לולב וערבה כל מי שיגיע לולב בידו הרי לו במתנה" (ראב"ן, הגדה של פסח סי' שמ"ו).

וכתב המהרי"ל הלכות מצות "יאמר אדם האופה עמו אם הוחלף מצות שלנו יחד יהא חילוף ומתנה גמורה דחיישינן שמא ישכח אכילת אפיקומן או נאבד וסומכין על מצות שאכל ובלא דיליה לא נפיק. וראב"ן כתב דצד גזל יש בו מההיא דנתחלפו לו כליו בבית המרחץ, וא"כ הוי מצה גזולה אם לא מחל לו חבריו

(ג) אנשים שאפו מצות ביחד ונתחלפו

"טוב הוא ללמד ולומר לכל אדם לכל מי שיגיע מצות שלי הרי הם לו במתנה כדאמר בפ' לולב וערבה דף מב, כל מי שיגיע לולבי לידו הרי הוא לו במתנה ירושלמי מצה גזולה פסולה בכ"ש ובלולב הגזול דייק

19. ולא אמנע את עצמי מלהציע להרחיב הדברים יותר, ואקדים מעשה ששמעתי פסח דהאי שעתא (תשע"ד) סוחר א' שעוסק בבשר וכדו' ומכרם לעכו"ם לפסח בא באמצע המועד לבדוק freezers ומצא שלא היה freezers עובדים ונסרה כל הבשר שהיה שם, והיה הפסד מכסף הרבה, והתכשר מיד עם insurancen והם שלמו אותו תיכף ומיד בחול המועד כל הכסף והשתא השאלה למי שייך הכסף דלכאו' הכסף שייך להעכו"ם שלו שייך של הבשר במועד.

והגם שלא למדתי כלל מס' פסחים והלכותיה אך לפי מה שכתבנו אולי יש לחדש עוד, דזה מה שמוכרים להעכו"ם הוא רק הזכות לאכול האוכלים, דזה שאסרה התורה חמץ בפסח הוא מצד זכות אכילה של המאכל שיש לו כמו שמצינו שכונת התורה בלכם הוא הזכות אכילה בהאדרוג שיש לו להאדם. וממילא בציור הנ"ל עדיין חלק הממונות שייך להבעלים הישראלים ומה שנפסד הוא חלק הממון, והממון שייך להישראל וזכות האכילה יתכן שהוה כממון שאין לו תובעים דא"א לו לתבוע אותו. (ואולי בזה ינוח קצת כל ענין מכירת חמץ ודוק.)

אך לכאו' הגם שנאמר שזכות אכילה אותה שיהיה נחשב שלו לגבי מצות יתכן ומסתבר שזה לא להפקיע שגם מצד חלק הממונות שייך שם בעלית (וציור הגמ' במע"ש הרי לגבוה הוא חלק הממונות ולא נתבאר אם בדומיא לזה יהיה אצל ב' כנ"א אם מי שיש לו זכות ממון א"א לו לצאת, אך מסתבר שבוה רק מי שיש לו זכות אכילה יכול לצאת, אבל לענים חמץ אולי עדיין נחשב שלו קצת לענין איסור, דקצת בעלית לא יהני לענין לכם, אבל לענין איסור יתכן שיהני).

והנה תוס' (.....הובא במ"א.....) כתבו שזה שאיתא בגמ' שבזכות אכילה תלוי הדין לכם שזהו דוקא באוכל אך בשאר כו"ע מודה שהבעלית תלוי בין ממונות, ולפ"ז הביאור לכאו' שבמידי דאכילה חשוב יותר הבעלית בזכות אכילה מהבעלית בזכות הממון כי לאכילה ולכלות עומד. ולפ"ז נראה שלמ"ד המצריך בעלית בממון דוקא חולק על הנ"ל ולא מחשיב בעלית בזכות אכילה וס"ל שאינו שונה משאר מקומות שהבעלית תלוי בממונות. אך הרא"ה בחי' (.....) ומביאו הר"טב"א (שם) כתבו שלמ"ד שצריך בעלית על הממונות ס"ל שגם זכות אכילה צריך אך שלא די בזה עי"ש, ולפ"ז היה נראה שלמ"ד המצריך בעלית בזכות אכילה ס"ל שבאוכל שיש עוד חשיבות חוץ מעצם ממונות די בזכות אכילה ולא צריך בעלית בממונות.

ולפ"ז אולי תלוי שאלה דינן אי קנין ממונות די לעבור על איסור חמץ הגם שאין לו זכות אכילה כלל בהנ"ל, דלתוס' שהעיקר הוא דכות אכילה גם באיסור חמץ לא חשוב קנין הממונות, אך להריטב"א יהיה די בקנין הממונות להיות עובר על איסור חמץ, כל זה להצעה בעלמא.

ולא יצא דמצוה הבאה בעבירה הוא וקיי"ל כרבי מאיר דצריך מצתכם".

הנה במקור הרוקח איתא שרק טוב שיאמר ועי' בחכמת שלמה שכתב שלא צריך אמירה כלל משום דאיאוש מייאש נפשיה.

ס) שונים

"אתיא לחם לחם כלומר וכי היכי דגבי חלה בעי' לכם משלכם והלכך מצה גזולה נמי כל שכן דאין יוצאין בה משו"ה צריך לזהר שלא יתחלף פתו בפת חבירה. ובירושלמי מוכח דמצה גזולה אפי' בדיעבד אין יוצאין בה²⁰ דגרסי' התם תני מצה גזולה אסור לברך עליה א"ר אושיעא על שם ובוצע ברך נאץ ה' הדא דתימר בתחילה אבל בסוף דמים הוא חייב לו ר' יונה אומר אין עבירה מצוה ר' יוסי אומר אין מצוה עבירה אמר ר' אילא אלה המצות אם עשייתן כמצותן הרי הן מצות ואם לאו אינן מצות וכן כתב הרמב"ם ז"ל ואי קשיא לך דתנן עיסה גזולה חייבת בחלה הזמאן והא בעי' עריסותכם ומאי שנא ממצה²¹ א"ל שאני חלה דכיון דגזל עיסה ואפה פת הא קניה בשינוי ושל²² היא. אבל ליכא למימר דטעמם משום דעיסה כבר אתחייבה לה ושוב אינה נפטרת דהא קיימ"ל הגנב והגזלן שתורמו אין תרומתן תרומה משום דכי יקדיש את ביתו כתיב דומיא דביתו אלא כדאמרן. וא"ת עוד ולעיל דממעט טבל מדכתיב לא תאכל עליו חמץ וכו' שמעון דוקא ליפקיה מדבעי' משלכם דהיינו מידי דבר אכילה ואפילו לרבנן דהכי משמע התם במסכת סוכה דלא שרינן אלא אתרוג של דמאי משום דאי בעי מפקר להו לנכסיה וחזי ליה אבל טבל דלא חזי ליה כלל לא, והתם ליכא קרא אחרינא למעוטי אלא לכם. א"ל שאני הכא דלא בעינן משלכם במצה אלא משום דילפינן לה מחלה וחלה בעוד

העיסה טבולה קרי לה עריסותיכם.²³ מהר"ם חלאווה (פסחים לח.)

לפי מה שכתב בהג' חכמת שלמה בסי' תנ"ד בודאי יוצא אורח

ז"ל השלחן ערוך הרב (תנ"ד ט') "אין אדם יוצא ידי חובתו אלא במצה שלו שנאמר כאן לחם ונאמר להלן בחלה והיה באכלכם מלחם הארץ וגו' מה להלן אין אדם חייב להפריש חלה אלא כשמגלגל עיסה שלו אבל לא של חבירו אף כאן אינו יוצא ידי חובתו אלא בשלו אבל לא בשל חבירו אלא אם כן נתנו לו במתנה שאז נעשה שלו ממש אבל אם (אכל מצה של חבירו שלא מדעתו ואין צריך לומר אם) גזלה מחבירו ואכלה לא יצא שהרי אם בא הנגזל לתבוע אותו ממנו חייב להחזירה לו ואינו יכול לפטור את עצמו בדמים בעל כרחו של הנגזל נמצאת שאינה שלו" הנה ידוע שמה שכתב בתוך הסוגריים לא היה ברור ליה אך זה מבואר שאם אכל ברשות הבעה"ב ברור ליה שיצא, ואפי' שלא ברשות משמע שמצדד שיצא רק יותר נראה שלא יצא שלכן כתב אותו בסוגריים. אך י"ל שהסתפק אי מה שיצא ברשות הוא משום שהוא מתנה וא"כ בלא רשות היאך נעשה מתנה או שצריך רק רשות לאכול ולא צריך מתנה גמורה ולכן אם אכל אפי' בלא רשות שבזה א"א לומר שנעשה מתנה (רק ידוע שניחא ליה לבעה"ב) יצא (ואולי ע"ד האמרי בינה)??

ז"ל שו"ת שאלת שלמה (ח"א סי' צ"א) "ופי' רשב"א מובא בב"י (סוף סי' שס"ו) דמיירי בבני חבורה שהיו מסובין אצל א' שזימנן לאכול משלו ואף שהמערב משלו צריך לזכות בכאן סתמו כפירוש שכל שזימנן לאכול הרי זיכה להם את הכל וע"פ דבריו יצאתי לישע המנהג שמזמינן אורחים בליל פסח להסעודה וראיתי מי שחושש שאין יוצאין

20. וצ"ב דמשמע שמצד גמ' שלנו לא מוכח עיכוב.
21. והשאגת אריה (סי' צ"ד) בעי להוכיח מזה דבמצה לא בעינן לכם.
22. וכעין זה כתב בעונג יו"ט דמיירי שגזל חוטיין וכו' שיש בזה שינוי, ומרבינו מבואר שאפי' אפית עיסה נחשב שינוי וחייב חלה דקאמר בגמ' מיירי אחר אפיה.
23. בתוס' משאנן כאן כתב שזהו דוקא לגבי תרומה אבל לגבי מעשר ראשון ושני לא קרי ליה עריסותיכם.

באכילת מצה אלא כשמקנה להן הבעה"ב תחלה את המצה שהם יאכלו דבעי מצתכם, ולפי דברי הרשב"א הנ"ל אין צורך בהקנייה שכל שזימנן לאכל הרי זיכה להם כל מה שמביאין לפניהם על השלחן ומנהג ישראל תורה הוא".²⁴

ז"ל האשל אברהם (סי' תרנ"ח) גם י"ל שסומכים א"ע על סברת ר' יודא בספ"ג דסוכה הובאה גם ברי"..... שהחינוך דקטן לגבי פסח הוא כשהוא בכלל צרור וזרקו אגוז ונטלו וי"ל שכ"ה ממילא גם לגבי קנין שכמו שכיון שמצורף בפסח צד קנין גם שהגיע לחינוך מצד אכילת צלי כזית שיכול לאכול מ"מ הרי ס"ל לר"י שאינו בחינוך עד שהגיע גם לחינוך קנין השייך במצוות פסח כ"ה ממילא גם לגבי לולב וכו' ולגבי חינוך שלאכילת מצה ומרור הרי פשוט שבזה"ז ל"ש פלוגתא הנ"ל וכל שיכול לאכול כזית לחם הוא בחינוך וגם שגם במצה שייך צד קנין מ"מ פשיטא שבזה"ז מודה ר"י שהחינוך קודם דעת קנין כי כיון שנותנים לו רשות לאכול יי"ח מצה גם אם לא קנה משא"כ פסח צ"ל קנין ושחיטה לשם בעליו דצ"ל ולהנ"ל מיושב כי סברת ר"י כנ"ל וגם אי נימא שכיון שלא אמר ר"י לגבי לולב אין ללמוד מפסח ללולב".

ע) לקנות בלא מעשה קנין

הנה נידון יסודי בכל דברינו הוא אם שייך לקנות בלא מעשה קנין ולזה כדאי לציין כמה מראה מקומות בזה בראשונים (א) תוס' בכורות יח:, ב-ג) ראב"ד ורשב"א ב"ק קב: ד-ה) ספר התרומות ש"ב אות ה' ?? ושם בשם הרמב"ן, מכולם משמע ששייך קנין בלא מעשה קנין היכא שברור לנו דעת המקנה, ועי' בחזו"א (בכורות סי' י"ט סק"ג) שאין לחדש בזה מעצמינו ואין לנו אלא מה שאיתא בחזו"ל, ועד"ז איתא בנחל יצחק חו"מ סי' מ' ענף ד' עי"ש.

ז"ל הטוב טעם ודעת (מהד"ק סי' ער) "דהנה הוכחתי דעיקר הקנין בממון הוי הקנאה בלב אם גמר ומקני אם הוי ידענין כן וראיה מדברים הנקנין באמירה (כתובות קב:) וממכירי כהונה (גיטין ל.) וכו' רק עיקר מה דבעי בעלמא קנין ממש היינו להיות מחשבתו ניכר מתוך מעשיו דגמר ומקני, דאל"כ מי יודע אולי לא גמר ומקנה ואומר רק פטומי מילי, ואף אם גמר בלבו אם לא הוי אמדונא דמוכחין הוי דברים שבלב ואינם דברים לכך בעי קנין להיות עושה כן בפועל".

ועי' בחזו"א סוף הל' חו"מ מאביו וז"ל "כלל גדול יהי' לך בקנינים דעיקר הקנין הוא שיגמור בלבו להקנות הדבר לחבירו וחבירו יסמוך דעתו עליו ויש דברים שקיים להו לחזו"ל שבדבור בעלמא גומר בלבו להקנות לחבירו ויש שאינו גומר בלבו רק ע"י הקנינים המפורשים מן התורה או מחזו"ל ודוק היטב בזה והפוך בה דכילה בה דוק בש"ס ופוסקים ותמצא כן וזכורני שכדברים האלה כתב הגאון ר' אלעזר משה מפנינסק (שיח"י) {ז"ל} בהסכמתו להשי"ס דווילנה הנדפס במסכת ב"ב ודוק בדבריו כי נכונים הם מאד".

וז"ל הג"ר יוסף ענגל בספר ציונים לתורה (כלל ל"ט נה.) "שאלו ירצה שמעון בעבור יום שיהי' הדבר של ראובן הרי יעשה של ראובן ברצון לבד אף דצריך קניין מ"מ מעשה הקניין בממון איננו דבר עצמי שהוא העושה ההקנאה בעצם דההקנאה בעצם עושה רק הרצון לבד מה שרצונו שיהי' שלו וצריך רק מעשה הקניין להוראה על הרצון שיש לו רצון אמתי בכך להקנותו לו דלולי המעשה א"א לדעת רצונו ואפי' אומר שרוצה שיהיה שלו, מ"מ דיבורא עביד איניש דמיקרי ואמר, וע"כ צריך מעשה הקניין להוראה על הרצון. וכל היכא דאנן סהדי באמת וידוע הרצון בלי מעשה שרצונו להקנותו לו, שם א"צ מעשה הקניין כלל, וקונה שפיר באמת בלי קניין כלל

24. ובספר מקדש ישראל כתב שקשה לומר שאיכא כאן קנין דאורייתא בלא מעשה קנין, אך וכי חידוש הרשב"א קנין מרבנן בלא מעשה מעצמו, ועוד הא לא צריך קנין דאורייתא שמכיון שמדברנן יש לו הזכות אכילה הרי לו הוא ההתיר אכילה ולא גרע ממעשר שני.

רק ברצון לבד ע' ס' בכורות י"ח: וכו'".

ועוד כתב הגר"י ענגל בבית האוצר (מ"ע א כלל קנז) בזה"ל "ואולם גם לפי אופן הראשון הנ"ל אולי עדיין יש להסתפק במארח איש זר על שלחנו, דאולי רק בכן מפאת דדעתו של אדם קרובה אצל בנו הוא דמזכהו באכילתו שתהי' אכילתו שלו, ולא יוחשב אוכל את של אביו. משא"כ במארח זר על שלחנו, לא מסיק אדעתיה להקנות לו אף את האכילה והנתינה **?????????השתמית?????????** י"ל דאיננה הקנאה ואכתי שפיר משל בעה"ב היא אוכל לא את ובאתי" הגרי"ע

שם.

ועד"ז כתבו בטטו"ד ובית אוצר ו בשיטת הט"ז סי' ת.....

והנה בתשו' נודע ביהודה איתא מחתנו ג"כ כיסוד הנ"ל שלקנין צריך בעיקר גמירת דעת (ועי"ש בהפלטת שבח שכתב עליו הנוגה ביהודה) וחלק עליו בזה הנודע ביהודה עי"ש ועי' גם בתשו' מהרש"ם (שדן בב' צדדים אלו והביא ראיה מהרמב"ם שאין דעת מהני בעצמו, ואעפ"כ במקום אחר בתשו' מהרש"ם (ח"ג סי' רצ"א) הביא כמה ראיות וציוורים ששיך קנין בלא מעשה קנין וא' מהם בחו"מ סי' צ"ז סכ"ה "דבגדים שצבען לשם אשתו ובניו קנו אותם וכן ספרים שקנה לשמן אף שלא זיכה להם ע"י אחר"

עי"ש.

רדב"ז חדשות תי"ד, נחלת בנימין סי' צ"ג, מאירי לה: יבמות סז רשב"א בשם הראב"ד ורמב"ן, בירושלם מהר"ר עובדיה יוסף נר"ו כיר"א בספר חזון עובדיה חלק ב הל' ליל הסדר פסח מצה אות יב עמוד קסח ובספרו מאור ישראל חלק ב לסוכה מו אות יג דף רכט ע"א שהאריך בזה שלענין דינא אין צריך קנין במצה, ובב"ק סי' כ"א א"ה, רע"א ח"א סי' ל"ז, מהרש"ם ח"ב ח"ג ו משפט שלום קצ"ו. לשון הרמב"ן בנדריים מתאים קצת עם דברי הרא"ש שם ואולי לפ"ז ליכא ראיה מהרא"ש שחולק על הר"ן, גם יש לעיין בדברי רבינו פרץ שם ממה שכתב בפסחים כט..

עדיין יש ללמוד הסוגיא בכתובות ל. ולא ע"א או ע"ב